یاش تورکستان

تورکستاننڭ ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك ده‌قابر- ندان چیقا باشلاغان	مارت 1934	سان 52

بوسانده:

1 — تورکستاندا (ملی قوممونیست فرقه قورولتایلاری یکونی) — باش مقاله

2 — بولشه‌ویکله‌رنڭ تورکستاندا خوجالق ساحه‌سنداغی یوتوقلاریندان — تیمور اوغلی

3 — تورك غازیتاچیلغی (XVII) — توقتامش اوغلی

4 — آڭلاشیلماسلققا ییر قالماسین — مصطفی

5 — آطنه‌ده دورت قارا ملعون — تویغون

6 — شرقی تورکستاندا سوڭ وضعیت

7 — شرقی تورکستان احوالی

8 — هندستانداغی تورکستان مهاجرله‌ری آراسندا

I — پشاورده — شهزاده عبدالله بیك

II — دهلی‌ده — خ. م. ضیاءالدین

9 — بولشه‌ویکله‌ر «یاش تورکستان»غا قارشی

10 — دوست مطبوعات بیتله‌رنده

11 — بویوك بر ضیاع

12 — تورکستان خبرله‌ری

13 — منور قاری دوست وه چیت مطبوعاتندا

14 — «جمهوریت» غازیتاسینڭ نظر دقتینه

15 — شرقی تورکستان جمهور رئیسی غازی خواجه نیاز خاجیمڭ رسمی

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمى ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

منور قاری دوست وه چیت مطبوعاتدا

رفیقمز «أمل مجموعه‌سی» سوڭ مارت (3 نچی) ساندا «تورکستانڭ یه‌کی قوربانلاری» باشلیغله منور قاری، سلیم خان طلاخان وه توله‌گه‌ن داملالارا آتادیغی بر مقاله‌سنده از جمله شونلاری أوقویورز: «...تورکستانداکی خوجالق مدتی‌اتناسنده دائما طلبه‌له‌رینی‌ملتچیلک، وطن‌پرورلك‌دویغولاریله به‌سله‌یوب یتیشدیره‌ن منور، سوڭ‌زمانلاردا بولشه‌ویکله‌رڭ دائمی صورتده حرکتینی قونترول آلتندا توتدوقلارینی بیلیور وه‌آدیملارینی چوق احتیاطلی آتیوردی. بوڭا رغماً مع‌التأسف بو قیمتلی ملیتپرورده بولشه‌ویك قیلیجنه قوربان‌کیتدی. کندیسیله برابر أولدیرولن سلیم خان طلاخان وه توله‌گه‌ن داملادا تورکستاندا تانینمش شخصیتله‌رده‌ندر. سلیم خان ملیتچیلگی، فراغتی وه وطنینڭ یوکسه‌لمه‌سی یولنداکی مجادله‌سیله تانینان تورکستانڭ گه‌نج تورکچیله‌رنده‌ندر. تورکلکچون مجادله‌له‌رنده بولشه‌ویکله‌ر طرفندان قوربان ایدیله‌ن اولو شهیدله‌ریمزه تاگریدان رحمتله‌ر دیله‌رز.»

*

تورکستان ملتچیله‌ری باشلوغی منور قاری‌نڭ بولشه‌ویك روس جلادلاری قوربانی بولغانی حقندا کوبگنه ایتالیا غازیتالارندادا یازیلیب اوتدی. بونلاردان تو‌به‌نده کورسه‌تیلگه‌نله‌ری باشقارمامزغا یوللانمشدر:

1. Osservatore Romano, Roma, 2 Gen. 1934
2. Unione Sarda, Cagliari, 2 Gen. 1934
3. Gazetta del Mezzogiorno, Bari, 31. Dic. 1933
4. Il Solco Fascista-Reggio Emilia, 31. Dic. 1933
5. Cirenaica, Bengasi, 11 Gen. 1934

تورکستانڭ ملی ماتمنه قوشولماق نزاکتینی کورسه‌تکه‌ن قارداش مهاجر مطبوعاتیله چیت خلقلار نشریاتنه «یاش تورکستان» یوره‌کده‌ن تشکرله‌رینی بیلدیره‌دیر.

* * *

قوتلاو

قوربان بایرامی مناسبتیله بارچا دینداش اوقوچیلاریمزنی یوره‌کده‌ن قوتلاییمز.

باشقارما.

تورکستاندا

(ملی قوموینست فرقه قورولتایلاری یکونی)

— 1 —

17 نچی عموم ساویتله‌ر اتفاقی فرقه قورولتایی عرفه‌سنده، بوتون تورکستان جمهوریتله‌رنده‌ده «ملی قوموینست فرقه» قورولتایلاری‌بولوب اوتدی: قازاغستاندا 8 نچی، قرغزستاندا 7 نچی، اوزبه‌کستاندا 6 نچی، تورکمه‌نستاندا 6 نچی وه تاجیکستاندا 2 نچی فرقه قورولتایلاری توپلاندی. بو قورولتایلاردا باش ناطق اولاراق میرزویان، باومان، شادونس، مایوروف، به‌لوتسکی، پوپوق وه برویدو چیقدیلار. بو افندیله‌رنڭ اسمله‌ری اوزی‌ده تورکستانداغی «ملی قوموینست فرقه» رهبرلکله‌رینڭ کیمله‌ر قولندا ایکه‌نلگینی آچیق کورسه‌تب بیرمه کده‌در. بونلاردان سوڭ، بو افندیله‌رنڭ فکرله‌رینی تفسیر ایتب، هه‌مده بولشه‌ویك غریغوری سافاروفنڭ غایت اصابتلی تعبیرنچه «تیڭ حقوقلو یولداشلار صفتنده ایمه‌س، موسقوف دیره کتیفله‌رینی تاووشسیز اجرا ایتوچی پولیس آژانلاری رولندا» عیسی اوغلو اوراز، فیض‌الله خواجه، اکرام اوغلو اکمل، توره‌بیك اوغلو، آیتاق اوغلو، آتابای اوغلو، وه‌لیك اوغلو چاری، علی اوغلو باتر وه باشقالارکبی تورکستانداغی موسقوا پرولهتاریاتی دیکتاتوراسینڭ ایکنچی درجه‌ده‌کی محلی فرقه چینوونیك (مأمور)له‌ری چیقدیلار. بوتون بو یاساما وه حقیقی تورکستانلی باترلارنڭ نطقلاری سوڭ درجه‌ده اوزون وه حیرت ایتله‌چه‌ك قادار بر توسلودر. اونلارنڭ بارچاسی‌دا بورژوآ-قاپیتالیست عالمینڭ جنازه‌سینی اوقوب، ستالین‌نڭ بویوك داهیلقلارینی ماقتاب، جهان پرولهتار انقلابینڭ کیله‌چه‌ك موفقیتله‌ری وه 2 نچی بیش ییللقنڭ کوزده توتقان یوتوقلاری قارشیسندا هیجانغا کیله‌درله‌ر. بونلار بزنی هیچ قزیقترمایدر. بولشه‌ویك ناطقلارینڭ نطقلارندا بزنی قزیقترا تورغان نقطه‌لار، یالغز اونڭ — ایسته‌ر «سوسیالیستیك خوجالق» بابندا بولسون، ایسته‌ر «شکلاً ملی، معناً پرولهتار مدنیت»

بابندا بولسون — بوكونكی كونده قولغا كیریتكه‌ن موفقیتله‌رنده‌ن بحث ایتكه‌ن یرله‌ری گنه‌در. آینقسا بزنی ملی مجادله‌نگ ایچكی فعالیتی‌نگ نه مركزده ایكه‌نلگی قزیقترادر. ملی كوره‌شنی كوبده‌ن باسترغانلقلارینی بولشه‌ویكله‌ر بوتون عالمه حایقریب تورسا لار هه‌م، یوقاریداغی قورولتای‌لاردا چیقیب سوز سویله‌گه‌ن بولشه‌ویك ناطقلارینگ شهادتله‌رینه قاراغاندا بو ملی مجادله‌له‌ر هه‌لی هه‌م توركستانداغی ساویت ره‌ژیمی ایچین بویوك قورقونچ تشكیل ایتمه‌كده‌در.

بولشه‌ویك یوتوقلارندان باشلایلق. ساویت حكومتی اوزینگ بارلغی مدتنده‌ن‌بویان برنچی دفعه اولاراق، توركستاننگ «ساویت اورتاآسیاسی» دیب آتادیغی قسمنده پاختا تیارلاو پلانینی به‌جه‌ریشكه موفق بولمشدر (*). اكمل اكرام اوغلونگ «یاش توركستان» محرری تیمور اوغلونك پاختا خصوصندا یازدیقلارینك توغرو چیقماغانلغی توغروسنداغی سوزله‌رینی تینگلاوچیلار آلقیشلار ایله قارشیلامشلاردر. بز، اوقوچیلاریمزنی، او جمله‌ده‌ن اكمل اكرام اوغلونی، تیمور اوغلونگ 45 نچی سان «یاش توركستان»داغی «پاختاایكینی پلانی قاندای به‌جه‌ریلمه‌كده؟»دیگه‌ن مقاله‌سینی دقتله اوقوب چیقشغا دعوت ایته‌مز. اوقوچیلار كوره‌جه‌كله‌ر، كه تیمور اوغلو بولشه‌ویكله‌رنگ پاختا وه عمومیتله پلان خوجالقلارینگ بوزولاجاغی حقنداغی اوز تخمینله‌رینی عینی ساویت غازیتالارینگ تلاشلی معلوماتلاریغا اساسلانترغان ایدی. توغرودر، پاختا پلانی، بالذات ساویت مطبوعاتینگ تلاشلی، قورقونچلو معلوماتلاریغا رغماً نتیجه‌ده به‌جه‌ریلگه‌ن بولوب چیقدی. فقط، قاندای قوربانلار بهاسنه؟.. تیمور اوغلو اوز تخمینله‌رینك باشقا بر قسمنده بوتونلای حقلی چیقدی: اوتكه‌ن ییل، ساویت پلان صنایعینگ قالغان بوتون قسملاری ایچین موفقیتسز بولوب چیقدی.

(*) قازاغستاندا ایسه پاختا پلانی به‌جه‌ریلمه‌گه‌ن: 43 میگ 300 توننا پاختا ییغیلغان بو ایسه ییللق پلاننگ 63%ینی تشكیل قیلادر. («قازاغستانسكایا پراودا» 1934 .1 .10).

بولشه‌ویك «رهبر»له‌رینگ، او جمله‌ده‌ن اكمل اكرامنگ اوز شهادتله‌رینه مراجعت ایته‌یلك.

اكمل دیدر: «1933 نچی ییلدا صناعت یاراماس بر صورتده ایشله‌دی. بز ییللق پلاننی علی العموم صنایعدا یالغز یوزده 72 (72%) نسبتنده به‌جه‌ردك.» بوندان باشقا یه‌نه اكمل‌نك اوزی اعتراف‌ایتب: «صنایعنك بر نیچه ساحه‌سنده محصولاتنگ ایشله‌ب چیقاریش قیمتی توبه‌نله‌ش اورنیغا آرتوب كیتدی؛ 1932 نچی ییلغا نسبتاً محصولاتنگ اوز قیمتی آغر صنایعدا 30% ، یه‌ڭیل صنایعدا 12,8% آرتوب كیتدی» دیدر. اكمل، تیمور اوغلونگ ساویت پلان خوجالغینگ بوزولوشی حقنداغی سوزله‌رینی تصدیق ایتشده دوام ایتب: «صنایعمزده‌كی ایشله‌رنگ قناعتلاندیرارلق درجه‌ده كیتمه‌گه‌نلگینگ باش سببله‌رنده‌ن بری ایشله‌ش وقتینگ بوشغا كیتیشی‌در. مثلا خیلقوف (سیمون-چه‌مه‌نتو) زاووتندا بوش وقت بوتون ایش ساعتلارینگ یوزده 30-40 نسبتینی تشكیل ایته‌در وه زاوود برییلدا 360 ایش‌كونده‌ن تقریباً 140-160 كونی ایشله‌مه‌ی قالدی. بوخارا ایپه‌ك فابریقاسندا «بوشلق» ایش وقتینگ 26,9% ینی، بیش آریق پاختا فابریقاسندا 33% ینی وه الخ... تشكیل ایتكه‌ن. سمرقند صنایعندا ایسه بوندان هه‌م فنادر» دیدر. آڭلاشیلغاننا قاراغاندا، ساویت صنایع مؤسسه‌له‌ری بوش بوشنه توروب قالماق وه عهده‌له‌ریگه یوكله‌تیلگه‌ن پلاننی كمیت اعتباریله به‌جه‌رمه‌سلكده‌ن باشقا، برده ایشله‌ب چیقارغان محصولاتلاری‌دا كیفیت جهتنده‌ن برباددر. عینی اكمل بو توغرودا هه‌م گواهلك بیره‌در: «مؤسسه‌له‌رده «بوراق» (ایشكه یارامایتورغان محصولات) بویوك مقدارلارغا یتوشه‌در. مثلا: فیض‌الله خواجه نامنداغی آیاق قابی فابریقاسندا — 50% ، فه‌رغانه توقوما فابریقاسندا — 40% وه الخ.» («پراودا ووستوكا» 16. 1. 34).

ایندی قازاغستاننی آلایلق. بو یرده صناعت قاندای ایشله‌ی یاتور؟ بو حقده میرزویان دیدر، كه «بو ییل بزنگ صنایعمز سوڭ درجه

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

يامان ايشلەدى... مەنە مثال ايچين بر نيچە رقم:

پلان كومور جهتدەن 66%
نەفتە 85%
آلتاى معدنلارندا فليز اچيقاريش جهتدەن 69%
«ريددەر» قورغاشين معدنى 46%
«قارساقپاى» باقر ايريتمە زاوودى 63%
يەكيل صنايع جهتدەن 62%
آزوق (ييمەك نەرسەلەرى) صنايعى جهتدەن 73% غنە بەجەريلگەن.
(«قازاغستانسكايا پراودا» 10. 1. 34.)

ايندى قارايلق، مالدارلق توغروسنداغى «سوسياليستيك پلان خوجالغى» نە حالدا ايكەن. مرزويان‌نڭ سوزلەريگە قاراغاندا «قازاغستان مالدارچيلغى بو ييللار ظرفندە أڭ بويوك فلاكتگە يولوقدى.» مثلا 1933 نچى ييلنڭ برنچى ايولندە قازاغستاندا جمعاً 5 ميليون 12 ميڭ باش حيوان بار ايدى، كە بو، 1932 نچى ييلغى موجودنڭ 93,5% يني تشكيل ايتەدى. اوزبەكستاندا، فيض‌الله خواجەنڭ ئەيتوونچە، 1933 نچى ييلدا موجود آتنڭ مقدارى 1932 نچى ييلداغنە نسبتاً 97,7%، قارا مال مقدارى 96,2% تشكيل ايتكەن («پراودا ووستوكا» 20.1.34). قازاغستاندادا، اوزبەكستاندادا وە عموميتلە توركستاننڭ باشقا بوتون جمهوريتلەرندەدە مالدارلق ساحەسندەكى بولشەويك موفقيتى «حيوان سانينڭ آزالووينڭ توقتاتيلووى» ديمەكدر.

1933 نچى ييلنڭ ساويت پلان خوجالغى ايچين موفقيتسزلق ييلى بولووينى «ياش توركستان»نڭ 45 نچى ساندا تخمين ايتكەن تيمور اوغلومو، يوقسا موسقوف تابشوروقلارينڭ يوزدە يوز (100%) بەجەريلەچەگينى اميد ايتكەن اكمل اكرام اوغلو وە اونڭ خوجاينلارىمى حقلى ايكەنينى كورسەتمەك اوچون بو قيسقا رقملار هم كافيدر ديب اويليمز. (ساويت حكومتينڭ توركستانداغى اقتصادى يوتوقلارى حقندە توبەندە، تيمور اوغلى مقالەسندە، مفصل معلومات باردر.)

بز، بارچا «ياش توركستانليلار» او جملەدەن تيمور اوغلودا، اوز

مطالعەلاريمزنى ساويت رقملاريغا وە اونلارنڭ اوز غازيتا، معلوماتلاريغا تايانوب يوروتامز. بونگچونده بزنڭ خطالاريمزنڭ قاى ييردەن كيليب چيققانلغى معلومدر. بولشەويكلەر ايسە بوتونلاى باشقاچادرلار. بوتون دولت كوچى اونلارنڭ قوللارندا؛ مملكتنڭ بوتون علمى وە تەقنيك قوتلارى وە «ميليونلارچا سوسياليستيك قورولوشى مفتونلەرى» اونلارنڭ امرينە آمادەدر. اونلارنڭ خطالارى، موسقوا پلانلارينڭ مملكتنڭ احتياجلارينا وە امكانلارينا هيچ اويماسلغى ايلەگنە ايضاح ايتلە بيلير...

— 2 —

آرتق اون ييلدان آرتقدر، كە توركستاندا بولشەويكلەر هەر ييلى تورلو-تورلو يوقارى مكتبلەردە اوقوماقدا بولغان اون ميگلەرچە توركستانلى ياشلاردان وە ميگلەرچە توركستانلى ياشلارنڭ يوكسەك تحصيل كوروب چيققانلقلاريندان بحث ايتەدرلەر. بوگا قاراغاندا توركستاننڭ هەربر ساحەدە يەرلك قادار اوز متخصصلاريغا: دوقتورلارغا، مهندسلەرگە، مربيلەرگە وە هەر تورلو تەقنيكچيلەرگە ايگە بولووى لازم كيلير ايدى. حالبوكە اكمل اكرام اوغلونڭ شهادتنەكورە، توركستان جمهوريتلەرى ايچندە أڭ ايلگەريسى بولغان اوزبەكستاندا هەمەسى بولوب يالغز 150 توركستانلى مهندس وە 54 توركستانلى دوقتور بارمش. باشقا جمهوريتلەردە ايسە «ملى قادرو»، طبيعتلە بوندان داها آزدر... حقيقتدە ملى منور طبقەنڭ (بولشەويك تعبيرنچە «ملى قادرو»نڭ) ياراتيلاجاق ييرى بولغان اورتا مكتبلەردە توركستانليلار روسلارغا نسبتاً، عينيلە يوقارى مكتبلەردە بولغانيكبى، آزلق تشكيل ايتمەكدە دوام ايتە ياتورلار. قانچا توركستانلى تيمر يولدە استاسيون باشلوغى، پوچتە-تلغراف مديرى بار ايكەنلگى حقندا هيچ بر بولشەويك ناطقى برآغز هم سوز سويلەمەدى. چونكە، بومقاملاردا بر گنە هم بولسا توركستانلى يوقدر. هەمدە «شكلاً ملى وە معناً پرولەتارچا مدنيت» اوچون بوگا لزومدە كورولمەيدر. بونداى بر «مدنيت» اوچون ميرزويان، بەلوتسكى، باومان، شادونس، مايوروف، پوپوق، برويدو، مەژلاوق، ياسقوتسكى وە امثاللارى «توركستانلى» بولوب چيقا بيليرلەر.

آيريچا مكتب مسئله‌سينه اوتوب ، بز قازاغستان قوميسارلار شوراسی رئيسی عيسی اوغلو اورازنڭ فرقه قورولتايندا سويله‌گه‌ن نطقندان توبه‌نده‌گی پارچانی اقتباس ايته‌مز:

«توپپا توغرو سويله‌مه‌ك لازمدر ، كه بز هه‌ليگه‌چه قازاق آوولندا قوتلی ، «تولاقانلی» بر مكتب ياراتا آلمادق. بر نيچه قازاق رايونلارندا مكتبكه تارتيلغان مكتب ياشيداغی بالالارنڭ نسبتی يوزده 50-60 ده‌ن آرتمايدر. تعليم‌ـتربيه‌نڭ صفتی ، مكتب بنالارنڭ احوالی ، درسلكله‌ر وه تعليم قوراللاری جهتده‌ن ايش داهادا برباددر. بونڭ اوستنه برده اوقوتوچيلارنڭ سوادسزلغينی قوشساق او زمان مدنيتنڭ انكشافنده مهم اساس نقطه تشكيل ايتكه‌ن برنچی باسقچ مكتبله‌رده ايشنڭ نه حالداايكه‌نينی آچيق آڭلاماق ممكندر.» عيسی اوغلو اوراز اوزينڭ بو سوزله‌رينی بر قاتار تارومار ايتوچی رقملار ايله قوتلانديرادر...(«قازاغستانسكايا پراودا» — .16. 1. 34).

مكتبله‌رنك يامان حالی وه آينقسا آيلار بوينچا آيلق آلالمای ياتقان اوقوتوچيلارنك فنا وضعيتله‌ری حقندا توركستاندا بولوب اوتكه‌ن بوتون ملی قومونيست فرقه قورولتايلارندا هه‌م سويله‌ب اوتديله‌ر...

توركستانداغی ساويت «يوتوقلاری»نڭ منظره‌سی مه‌نه بو شكلده‌در. ساويت حكومتينڭ يوتوقلارينی انكار ايتمه‌ك ، طبيعی ، معناسز بولور؛ لكن ، اكثريتله توركستان ملی منافعينه مخالف بولغان بو يوتوقلار ساويت حكومتينڭ «پلان بوينچه تاپشوردقلاری»ندان كوب‌ـكوب توبه‌ن درجه‌ده‌در.

— 3 —

مملكت ايچنده روس پروله‌تارياتی ديكتاتوراسينا قارشی ايندیگه‌چه بيتمه‌ی دوام ايتب كيله ياتقان مجادله ده‌خی مه‌نه شو توركستان ملی‌منفعتلارينا اويماتورغان وه كوپنچه اوگا خلاف بولغان ساويت «يوتوقلاری» ايله ايضاح ايتله بيله‌در. ميرزويان ، باومان ، برويدو ، عيسی اوغلو اوراز ، اكرام اوغلو اكمل وه باشقالارنڭ 200 ميڭ چاماسندا قازاقنڭ اوتوراق قولخوز وه ساوخوزلاردان يه‌نه كوچه‌به‌لككه وه تاجيك دهقانلارينك آفغانستانغا قاچيشلارينی «آلاش اوردا»چيلارنڭ وه باشقا توركستان ملتچيله‌رينڭ تشويقلاری ايله ايضاح ايتشكه اورونوشلاری لزومسز بولشه‌ويك «بيلچپيلينده‌ن» باشقا هيچ نه‌رسه ايمه‌سدر. اگر توركستانليلار قولخوز وه ساوخوزلاردا سربست آدام صفتنده ياشايا آلسالار ايدی ، اگر اونلار ساويت «پلانلی سوسياليستيك خوجالغی»ندا انسان حياتی كيچيريش امكاننده بولسالار ايدی ، هيچ قاندای بر كوچ اولارنی اوتورغان توغما يورتينی تاشلاب چيقيشقا وه قوروق چولله‌رده وه وطن تاشقاريسندا سيغيناجاق ير آقتاريشقا مجبور ايته آلماس ايدی. يوق ، بو انسانلارنڭ قاچيشلارينغا سبب ، اونلارنڭ هه‌ر قاندای ياشاماق امكانندان محروم قالغانلغی وه اونلارنڭ توركستانداغی روس پروله‌تارياتی ديكتاتوراسينڭ ظلم وه شدتنده‌ن قوتولوشغا قاچيشدان باشقا هيچ بر چاره‌له‌ری قالماغانلغيدر.

فقط ، توركستانليلارنڭ شرفی حسابنه سويله‌مه‌ك لازمدر ، كه اونلار قورتولوشنڭ باشقا ، حقيقی يوللارينی‌دا آقتارماقدادرلار. توركستاندا بولوب اوتكه‌ن بوتون «ملی فرقه» قورولتايلارندا سوز سويله‌گه‌ن ناطقلارنڭ بيرگه‌ن معلوماتلارندان آڭلايمز كه مملكتمزده ملی مجادله دوام ايتمه‌كده‌در. هه‌م‌ده توركستانليلار اوز باشلاريغا قورالسز وه تيشقی دنيانڭ هيچ بر خبری وه قاتناشی بولماغان حالدا كوره‌شمه‌كده‌له‌ر. توركچيلكنڭ أڭ باريشماز دوشمانينا قارشی قيليب تورغان بو غيرمساوی مجادله‌مزده معنوی يارده‌منه بولماغان تقديرده هه‌م هه‌ر حالدا معنوی مظاهرتنه اميد باغلاشقا حقلی بولوويمز لازم كيلگه‌ن قوتلار هه‌م خلقيمزنڭ چيكيب تورغان عذابينی كورمه‌سلك اوچون كوزله‌رينی يومماقدا وه داد وه فريادينی ايشيتمه‌سلك اوچون قولاقلارينی تيقماقدادرلار وه بونگلله‌ده قالماسدان حتی توركستانليلارنڭ ، اوتكونچی دوستلغينی ابدی وه اونوتولماس بر دوستلق ديب تلقی ايتديكله‌ری قوتلار قولندا ابدی اسيرلكده قاليشلارينی ايسته‌گه‌نده‌ك بولوب كورونه‌درله‌ر...

قازاغستان وه قرغزستان فرقه قورولتايندا سوز سويله‌گه‌ن ناطقلار

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

نگ بارچاسیدا بر تاووشدان «آلاش اوردا مفکورەسی» خوفندان بحث
ایتدیلەر. آلما-آتا وە پیشپەك (ایندی «فرونزە»)دەگی بولشەویك ناطقلارنك
ئەیتوونچە «آلاش اورداچیلار» مکتبلەردە وە ادبیاتدا حاکمدرلار.
«آلاش اورداچیلار» قولخوزلارغا، ساوخوزلارغا، تورلو فرقە تشکیلات-
لاریغا وە حتی حکومت مقاملاریندا سوقولغانلار ایمش. «آلاش اوردا
مفکورەسی» یوزندەن بر قانچا مسئول فرقە ایشچیلەرینی اوروندان توشور-
دیلار، فرقەدان چیقاردیلار: قازاغستاندا طب اینستیتوسی مدیری قاسا-
بولات اوغلونی وە باشقالارنی؛ قرغزستاندا قومیسارلار شوراسی رئیسی
یوسف عبدالرحمن اوغلونی، فرقە مرکزی قومیتەسی مسئول کاتبی
شاهراینی وە باشقالارنی قوودیلار. «ملتچیلك عکس الانقلابی» اظهار
ایتکەنی اوچون تاجیکستان رهبرلەری بولغان نصرت‌الله مخدوم، حاجی
بای اوغلو وە حسین اوغلو اورونلاریندان وە فرقەدان قوولغانلار. بو
سوگنو اوچتەسینگ ایشلەری حقندا تاجیك فرقە قورولتایندا باومان ایلە
برویدو سوڭ درجە اوزون وە مصرانە سویلەدیلەر... «ملتچیلك عکس
الانقلابی» قارا قالپاقلقدا هەم یوزەگە چیقاریلغان... تورکمەن فرقە قو-
رولتایندا پوپوق، اوزبەك فرقە قورولتایندا اکمل یەگیدەن کشف ایتلگەن
وە اوزینە ساویت حکومتینی ییقیتشنی، تورکستاننی روسیەدەن آییریشنی
وە مستقل ملی دولت قوروشنی وظیفە قیلیب آلغان «عکس الانقلابچی
تشکیلاتلار»غا سوڭ درجە بویوك دقت وە اهمیت بیردیلەر. تورکمەنستاندا-
غی «تورکمەن آزادلغی» نام ملی تشکیلاتغا 57 کیشی کیرگەن ایکەن.
بو 57 کیشیدەن 40 ینگ فرقە اعضالاری، برینگ قومسومول وە 16
سینگ فرقەسزلار بولغانلغی آنگلاشیلغان. «تورکمەن آزادلغی»نگ قاماقا
آلنغان اعضالاردان بری سوراغ چاغندا «تشکیلات یاشلارنی ملی روحدا
تربیە ایتمەك وە امیدلی ملی روحلو قادرولار یتشدیرمەك استقامتندە ایشلە-
دی» دیب افادە بیرگەن («تورکمەنسکایا ایسکرا»نگ 16.1. ساندا غی
پوپوق نطقینە باقیلسین).

اکمل اکرام اوغلونگ ئەیتوونچە، اوزبەکستاندا ایلگەریدە آچیلیب
تارقاتیلغان «ملی استقلال» وە «ملی اتحاد» تشکیلاتلاردان باشقا یەنە
یەگی تشکیلاتلارمیدانغا چیقاریلغان؛ بولاردان برینی بورونغو خوقند ملی
حکومتینگ اعضاسی ناصر خان تورە، باشقا برینی اینسە فیض‌اللین
دیگەن بر کیشی أدارە ایتکەن ایمش. اکمل اکرام اوغلو بو تشکیلاتلار-
نگ فعالیتینی «اجنبی مداخلەچیلار»نگ ایمپەریالیست سیاستی ایلە باغلا-
شترماقچی بولادر. بو رابطە اوچون دلیل اولاراق اکمل اکرام اوغلو،
اینگلیز قراللق اورتا آسیا جمعیتی مجموعەسندە باش محرریمز مصطفی
بیك معروضەسینك باسیلیب چیقیشینی کورسەتەدر. مقالەنگ بو یردە اکمل
اکرام اوغلونگ اوزبەکستان فرقە قورولتایندا غی نطقندان مسئلەگە تعلق
ایتکەن یرینی اقتباس ایتەمز. اکمل اکرام اوغلی دیدرکە: «سزگە
شونی ایسلەتەمەن، کە اوزبەکستاندان کیتکەن مهاجرلەر نە قادار آز
بولسالار هەم اونلار ایمپەریالیستلار خدمتندەدرلەر. نهایت مەن سزگە
بارچاڭزغا معلوم اوزبەك آق غواردیاچیلاری لیدەری(*) (رهبری)
چوقای اوغلونگ «اینگلیز قراللق اورتا آسیا جمعیتی»کبی مستملکەچی
بر تشکیلاتنگ مجموعەسندە 1933 نچی ییل ایولندە نشر ایتلگەن مقالە-
سندەن بر اقتباس کتیرەمەن. چوقای اوغلو مەنە شوندای دیب یازغان:
«1919نچی یلنگ فیورالندا مەن تورکستان قومیتەسی رئیسی صفتیلە،
بولشەویك دیکتاتوراسینا قارشی کورەشدە بزگە یاردەمگە چاقریب آنتانتا
دولتلەرینە مراجعت ایتدم. اینگلیز قوشونلاری او زمان تورکمەنستاندا تور-
کستاننك بر قسمینی اشغال ایتب تورغانلار ایدی. گرچە او زمان آوروپا
ساویت روسیە ایلە محاربە وضعیتندە تورغان بولسا هەم بزنگ مراجعتمز
ایشیتلمەگەن ایدی...»

بو پارچا، باش محرریمز چوقای اوغلو مصطفی بیکنگ 1933 نچی
ییلی مارت آیندا لوندوندا اینگلیز قراللق اورتا آسیا جمعیتینگ اوتونچی
بوینچا اوقوغان معروضەسندان آلنغان (بو توغرودا «یاش تورکستان»نك

(*) «سارت باشی» دیەگەنی اوچون تاگری یارلاقاسین.

41 نچی سانیغا باقیلسین). اکمل گه ایسلەتەمز که مصطفی بیکنگ 1919 نچی یلی فیورالندا آنتانتا دولتلەرینه قیلغان مراجعتینگ اصل متنینی حاوی وثیقه ، وقتندا تلغراف ایله تاشکند غازیتاسی «ناشا غازیتا»غا یوللانغان وه اوندا تمامیله باسیلیب چیققان ایدی. عینی وثیقه حقنداغی بر ایسلەتمەنی اکمل ، اوزینه یاخشیغنه معلوم بولشەویك گەئوراگی سافاروف کتابندا هەم تاپا بیلیر ایدی... بو ، بزنگ تورکستاننگ قورتولوشی یولنداغی کورەشمزده بر «اوتکونچی حادثه» (ئەپیزود)در. او زمان ، 1919 نچی یلدا ، بز تورکستانلیلار تورکستاننی روس پرولەتاریاتی دیکتاتوراسندان آییریب آلیشغا وه اونی «تورکیه ئەرمەنستانی مختاریتی»نه اوخشاش بر حالغا ئەیلەنترمەککه چالیشقان ایدك. تشبثمز نتیجەسز قالغان ایدی. مصطفی بیکنگ معروضەسنده بو حادثه حقندا ایسلەتیلمەسی ایسه ، محض ملی مجادلەمزنگ کچمیشندەن بر تاریخی معلومات بیرمه کدر.

اکمل بر خصوصده حقلیدر: وطنمزنی موسقوف پرولەتاریاتی دیکتاتوراسندان قوتقارو یولنداغی کورەشده بز — هەم بو یرده کی هەم او یرده کی — تورکستانلیلار بردرمز. تورکستان مهاجرلەری هیچ بر ایمپەریالیست دولته یاردەم دیب مراجعت ایتمەدیلەر وه بز اوزیمزنی هیچ کیمسه گه «مادی یاردەمی» یوزندەن باغلی سانامایمز.

لکن فکریمزنی تمام سویلەمەك اوچون شونیده علاوه ایتمەلیدرمز ، که قطعی پەیتی کیلیب ، مسئلەنگ حل نقطەسینه ایریشدیگی چاغدا ، وطنمزنك ملی منافعینی هەر نەرسەدەن یوقاری توتوچی بز تورکستان وطنپرورلەری ، تورکستاننگ حقیقی تورك دولتچیلگی اساسنده حر وه مستقل روشده انکشافی امنیت آستندا بولو شرطیله کورسەتیله تورغان هیچ بر تیشقی یاردەمنی رد ایتمەیمز.

بولشەویکلەرنك

تورکستاندا خوجالق ساحەسنداغی یوتوقلاریندان

ساویت حکومتینگ تورکستانداغی یوتوقلاریندان ایشیته‌ـایشیته قولاقلاریمز بیتدی. شبهەسز که بو یوتوقلار بحثینگ أڭ برنچی صفندا پاختاچیلق تورادر. بز أڭ اول مەنه شو پاختاچیلق وادیسنداغی یوتوقلارنگ اقتصادی ماهیتنی بر نیچه رقمده یوقلاب کورمه کچیمز. ساویت حکومتی پاختا ایکینی ساحەسینی کیڭەیتدی. بو سایەده آرتیق پاختادا آلدی. اوگا بو یل اقلیمی شرائطده یاردەم ایتدی. بو صورتله فابریقلارینی خارجدەن کیتریلگەن پاختا تأثیرندەن برآزدا آرتیق قورتارغان بولدی. بونگ سیاسی ، حتی ساویت حکومتی وه خوجالغینگ مالی وضعیتی نقطهٔ نظرنده کوب گنه اهمیتی بار. فقط بو ، پاختاچیلقنگ اقتصادی جهتدەن بولغان وضعیتینی کورسەته آلمایدر.

برکره ساویت حکومتی 1931 نچی یلی 1915نچی یلغا قاراغاندا پاختا یرینی 208% آرتیرغانی حالدا آلغان پاختاسی 1915نچی یلغا نسبتاً 22% گنه آرتقان. دیمەك اونوم نسبتی آزالدی. پاختا ایشلەب چیقاریش بهاسی کوتەریلدی. بونگ اوستنه ساویت حکومتی طرفدان کورولگەن بوتون تدبیرلەر پاختانگ ایشلەب چیقاریش بهاسینی آزالتشقا ایمەس ، بالعکس آرتیریشقا خدمت ایتمه کده. پاختانگ ایشلەب چیقاریش بهاسی یلدان یلغا اوسوب باراددر... ماکینەلەشتریشکه باغلانغان امیدلەرده بوشغا چیقدی. چونکه او خلقنگ ایسکی اصولله ایشلەب چیقاریشندان داها آرتیق مصرف طلب ایتمه کدەدر. سوغوشدان اولکی دورده بر هەکتار یرنگ اونومی اورتا حسابله 12,5 سەنتنەر اولاراق قبول ایتیلەر ایدی. بو صورتده‌ده تورکستان پاختاسی آمریقا پاختاسنا قارشی رقابت قابلیتی کورسەته آلوداکوب آغیرلقلار چیقارماقدا ایدی. ایمدی ایسه ساویت حکومتی تورکستاننگ اورتا آسیا دیب آتادیغی دائرەنگ بر قسم خوجالقلارندا پاختا اونومینی 7,5-8,6 غا چیقارا بیلدیگنی بویوك بر موفقیت حالندا کورسەتمه کدەدر. دیمەك أڭ موفقیتلی دورده 4 سەنتنەر یعنی 33% آز اونوم بار. ایکنچی طرفدان دنیا بازارندا آمریقا پاختاسی بهاسی ایسکی بهانگ یوزده 60 ی درجەسنده تورادر. برآز اقتصادی آڭ ایله بو نقطه اوستنده فکر یوروتا بیلوچی بر آدەمنگ بو کونکی وضعیتده تورکستان پاختاچیلغینگ عرض ایتدیکی اقتصادی ماهیت اوستنده حکم بیره بیلووی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

هیچده قیین بر نەرسه ایمەس. بز یەنه شو اونوم مسئلەسی اوستندە بر آز توختایلق.

اورتا آسیانگ ساوخوز خوجالقلارندا سوڭ ایکی ییلداکی پاختا اونومی شوندای کورسەتیلەدر:

اوزبەکستاندا	1932 ییلی هەر هەکتاردان	8,8 سەنتنەر آلنغان؛	1933 ییلی ایسە	5,1 سەنتنەر
تورکەنستاندا	1932 »	» 5,2 »	1933 »	2,5 »
قیرغزستاندا	1932 »	» 3,1 »	1933 »	1,8 »
تاجیکستاندا	1932 »	» 1,7 »	1933 »	1,3 »

قازاغستاندا عمومیتله پاختا اونومینگ اوسیشی شوندای کورسەتیلەدر:

1931 نچی ییلی ـ 5,7 سەنتنەر؛ 1932 ـ 3,4 سەنتنەر؛ 1933 ـ 3,2 سەنتنەر.

بونگله برابر ساویت حکومتی پاختا اوچون تورکستان خلقینی قامچیلای بیرەدر. چونکه بو آغیرلقلارنك بوتونسی تورکستان خلقینك منفعتی حتی بارلیغی اوستنه توشەدر. بو ایسه ساویت روسیەنی توشوندیرمەیدر. بس اکمل اکراملارنی؟

مملکتمزنگ اڭ مهم خوجالق قوللارینگ بری مالدارلقدر. ساویت حکومتینگ بو وادیداکی یوتوقلارینیدا بیلیب توروش فائدەسز بولماس دیب اویلایمز.

«سوڭ ییللاردا مالدارلق خوجالیغمزنگ چیقمی جودە کوب بولدی» دیب اوزینك قازاغستان مالدار خوجالیغی اوستندەکی تفصیلاتنه کیریشکەن میرزویان بوتون قازاغستاندا حسابغا آلنغان 5 میلیون 12 میڭ، حسابغا آلنماغانلاری ایله برگه 5 میلیون 968 میڭ باش مال بارلیغینی تخمین ایتەدر. بو مقدار 1932 نچی ییلی مالینگ یوزدە 93,5 ینی تشکیل ایتەر ایمش. بوندان آچیق کورونوب تورادرکه قازاق مالدار خوجالیغینگ ساویت حکومتی سایەسندە ایریشکەن موفقیتی ییلدان ییلغا اوسوب کیلگەن قیرغیندر. بو مال قیریلیشینی تورلو مال جنسلەری اوستنه کیچیرسەکز سوڭ ییللاردا اڭ کوب آت، تویە، قارا مال کبی یری مال، ایش حیوانلاری قیریلغانلیغنی کورەسز. میرزویان بر ییل ایچندە بار آتنگ یوزدە 52 سی حتی تویەنگ یوزدە 73 ی قیریلیب بیتکەنینی سویلەیدر.

بو مال قیرغینینگ قازاق خوجالیغی باقیمندان نیمه دیمەك بولغانینی تقدیر ایته بیلمەك اوچون شو دائرەدە، عینی خلقنگ قولندا ایسکیدە 50 میلیون باشلق مال بولغانلیغنیدا بیلیشمز کیرەك. بو دائرە اهالیسینك اساس خوجالیغی، حیات قایناغی شو مالدارلق ایدی. 50 میلیون باشماللی بر خوجالقنگ ادارە ایتوب کیلدیگی بر خلق حیاتی 6-5 میلیون باش ماللی بر خوجالق اوستنه قالغاندا او خلقنگ کیچیرەجەکی آغیرلق، سفالت، اضطرابنگ درجەسینی کورە بیلمەك هەر بر آدم بالاسی اوچون او قادار قیین بر نەرسه بولماسا کیرەك.

بو فلاکت نتیجەسندە میلیونلارچا جانلی یوز میڭلەرچە عائله خوجالیغی هەر تورلو وسائطدەن محروم، حرکتسز آچ وە یالانغاچ قالدی. آچلقدان قیریلدی، قیریلماقدا. هەر تورلو انسانی حس وە انصافدان محروم قیزیل روس ایمپەریالیستلەرینگ کورسەتە باشلادیقلاری شاشقینلق اوزی وضعیتنگ وخامتینی آچیق کورسەتسە کیرەك. میرزویان 50 میلیون باشلق مالینی بیتریب، اوزینی آچلق قیرغننه معروض توتدوقلاری خلقغا 330 میڭ باش مال تارقاتدیقلارینی منت، غرور، افتخارله سویلەرکەن، بونگلەدە یوز میڭلەرچە عائله خوجالیغینگ مالسز، وسائطسز آچلق ایچندە چیرینماقدا بولغانلیغنی اعتراف ایتمەسدەن اوته آلمادی. مەنه بر خلقنك 50 میلیون باش ماللی ملی ثروتینی 5 میلیونغا توشوروب اونیدە سوسیالیزە ایتب، اوزینی آچلقدان قیریش ساویت حکومتینگ تورکستانداغی اڭ پارلاق موفقیتی... بیلمەیمز انسانلق، انصاف کوزی بونی قاندای قبول ایتەر ایکەن؟

تیمور اوغلی

تورك غازیتاچیلغی(*)

XVII.

تورکستاندا فیورال انقلابندان سوڭرا چیققان غازیتالار ایله مختاریت دورندەگی غازیتالارنگ قاندای شعارلار تاشیغانینی یوقاریدا کوردك. بو مقالەدە

(*) باشی «یاش تورکستان» نك 28، 35-30، 37، 40، 45-42، 49-47 نچی سانلارندا.

موسقوانگ مادی-معنوی یاردامی وه روس عسکرلەرینگ سلاح کوچیله تورکستان مختاریت حکومتی ییقتیلیب، اورنیغا «تورکستان مختاریتلی شورا جمهوریتی» قورولغاندان سوگ تاشکند شهرنده چیقاریلغان ایکی تورکچه غازیتانگ قاندای شعار تاشیغانلغینی اورگەنەیلك.

معلوم اولدیغی اوزره موسقوا بولشەویکلەری اهالیسینگ 95 پروسەنتی صاف تورك عرقیدان بولغان تورکستاندا مختاریت حکومتی قورولوشی حادثەسنه تورکستاندا روس حاکمیتینه قارشی برحرکت دیب قاراب، یاریم عصر چار روسیه-سی حاکمیتیده ایزیلگەن تورکستان خلقینگ مختاریت اعلانیدان تورەگەن سیوینچلەرینی قیسقامدت ایچیده ماتمگه ئەیلەنتریب یوباردیلار. تورکستان مختاریت حکومیتنك پایتختی خوقند شهری توپغا توتولوب، اونمیگلەرچه اهالی قلیچدان کیچیریلدی، ثروتی تالاندی. بو صورتله ایلك ملی حکومت ییقیتلیب، اونگ اورنیغا حقیقی تورکستانلیلاردان بر کیشی هەم قاتناشماغان «تورکستان مختاریتلی شورا جمهوریتی» توزولدی. بونیگله تورکستاندا قایتادان روس وه موسقوا حاکمیتی قورولغان بولدی وه قولاغان چارلق روسیەسینگ مستملکه سیاستی روس بولشەویکلەری طرفندان تورکستاندا قایتادان تطبیق ایتله باشلادی. تورکستان تورکلگی آراسیغا نقاق سالیب، تورکستانداغی ملی برلکنی بوزماق سیاستی تکرار یوروتولدی. تورکستاننگ تورکچی زمرەسی دوشمانلارنگ بو تورك اوروغلاری آراسیغا سالماغا باشلاغان زهرینی تأثیرسز قالدیرماق اوچون تورلو آغیرلقلارغا رغماً کیرەکلی تدبیرلەرگه کیریشدیلەر وه ایلك ایش اولاراق 1918 نچی ییلنگ مای آیندا «تورك سوزی» نامندا بر غازیتا چیقاردیلار. تاشکندده چیقاریلغان بو «تورك سوزی» غازیتاسینگ ایلك صحیه-فەسی باشیدا یوغان حرفلەرله «تورك بالالاری برلاشوب، سز هەم حیاتدن اوز نصیبەگزنی آلگز» سوزلەری یازیلغاندر. هافتادا ایکی تاپقیر چیقیب تورغان بو «سیاسی، اجتماعی، اقتصادی وادبی تورك غزتەسی» تورکستان تورکلگی برلگینی ساقلاب قالماق یولندا کوب تریشدی وه بو حقده کوب دەگەرلی یازیلار باسیب تارقاتدی. یاش تورکچیلەر روس بولشەویکلەرینگ

«اول پارچالا سوگرا یوت!» دیگەن شعار بیلەن باشلاغان پارچالاما سیاستیگه قارشی خلق آراسندا کوگولده گیدیك چالیشابیلمەك نیتیله ایکنچی بر آدیم آتیب تاشکندده «تورك اوچاغی» آچدیلار. بو ملی اوچاقنگ آچیلغانلغینی «تورك سوزی» توبەندەگیچه اعلان ایتمشدر:

— تورکستان تورکلەرینی ملی طوغ آستیغا طوپلاب، آلارغا ملی روح، ملی غایه وملی تربیه بیرمەك؛ تورکستاندا یاشاوچی تورك اوروغلاریغا همه-سینگ بر تورك اوغلی تورك ایکەنلگینی بیلدیریب آرالاریداکی قبیلەوی نفاق ونفرت اورنیغا برلك ومحبت یرلەشدیرمەك؛ ملی عرف وعادتمزگه موافق صورتده علم ومعرفتمزنی، تجارت، زراعت وصنعتمزنی رواجلاندیریب چین بر تورك مدنیتی وجودگه کیتورمەك؛ وشول طریقەده ملتمزنگ روحانی وجسمانی قوتینی آرتدیریش مقصدیده تاشکند شهرنده «تورك اوچاغی» نامندا علمی ومدنی جمعیت آچیلدی.

— اوچاقده هفتەده ایکی مرتبه علمی، فنی واجتماعی مصاحبه و وعظلر بولادر. جمعیتنگ نظامنامەسی ایله آشنا بولماق واعضا یازیلماققا خواهلاگان کشیلەر أدارەگه مرحمت قیلسینلار . . . .

-- کوتەریلدی تورکنگ ملی بایراغی،
«کوکەرسون» دیب تورانلینگ گول باغی،
توران یاشی! قاچانغاچا سانچیلغای
یورت باغریغا یات ارلەرنگ ترناغی؟
بو توغاینی یالغوزسن دیك آرسلانی،
قالارمیسین، تولکیلرنگ قوناغی؟
بیلمەی قالدگ، برلەشمەدگ، ایزیلدگ،
کوچسزلەندگ ... یاو ازیگه یقیلدگ،
چاپ، کیل ایمدی برلەش، بیلگیل اورتاغم،
آچیلمشدر سنکا تورکلك اوچاغی.

«تورك سوزی» نگ باش محرری تیمیر بیك خدایار خان [ضابط] ایدی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بو غازیتاغا محمدسعید (احراری) ، تویغون وه شولارغا اوخشاش زمانىنگ یاش تورکچیلەری قاتناشغانلار. ناشری: «تورك اورتاقلغی»در. هافتادا ایکی تاپقیر چیقاردی.

«تورك سوزی» بولشەویکلەر تورکستاندا ایش باشیغا کیلگەندەن سوڭ اولارنك تورلو ایچکی مسئلەلەر بیلەن آواره بولوب یورگان چاغلارندا چیققان وه قیسقاغنه زمان دوام ایتە آلغان یگانه ملی سیاسی بر تورك غازیتاسیدر. اوندان سوڭرا چیققان «خلق دارالفنونی» نامنداغی غازیتا ایسه سیاستدەن بوتونلەی چیتده تورغاندر. بو غازیتانك ایلك سانی 1918 نچی ییلنك 31 نچی مای کونی تاشکندده چیقمشدر.

اولچه هافتادا بر تاپقیر ، کیینچەلك ایکی تاپقیر اولاراق چیقیب تورغان بو غازیتا تورکستان قطعەسی مسلمان خلق دارالعنونی‌نك فکر تارقاتوچیسی وه نشری ایدی. باش صحیفەسندە: «سیاست و فرقەچیلکدن باشقه موضوعلارده یازیلغان مقاله ویازولارغه گازیتا صحیفەسی آچقدر» سوزلەری بار.

«خلق دارالفنونی»نك قاندای مقصد ایله چیققانلغینی اوزندەن‌تیگلەیلیك:

— بو گازیتا اسمینه قاراغانده فقط دارالفنون اوچونگینه مخصوص بر اورغان، ناشر افکار کبی کورونسەده حقیقتده، بوتون تورکستان قطعەسندەغی معارف ایشلەرینك اورغانی بولاچاق، تعلیم وتربیه وعموماً مکتب ومدرسه مسئلەسندە یاکی بر غایه ، یاکی بر یول تعقیب قیلوچی یولباشچی بولاچاقدر. «خلق دارالفنونی» نك غایۀ خیالیەسی: تورکستان مسلمانلری، باخصوص کمبغل وبیچارەچیلك سببلی اوقوشدن محروم قالغان محنتکش خلق آراسینه معارف وصنایع تارقاتوب آنلارنك قوۀ علمیه وفکریەلرینك توسع وترقیسینه عاجزانه بر حذمت قیلماقدر . . .

— اصلاح مدارس ومکاتب مسئلەسینەده تیوشینچه اهمیت بیریلیب ، زمین وزمانىنگ مساعدەسی دائرەسندە تعلیم وتدریس اصوللری حقنده ویاکی اصولده مدرسه آچو توغرولارنده اطرافلیچه معلومات بیریرگه اجتهاد ایدیلەجکدر. «خلق دارالفنونی»ده مخصوص بر باب آچلوب عموماً دارالفنونلرده

اوقولغان بعضی بر مهم کورولگەن محاضره-لیکسیەلر دارالفنون درسلری طرزنده یازیلب باراچاقدر. «خلق دارالفنونی» گازیتاسینىڭ مسلکی فقط خلق آراسینه فن-علم ومعارف تارقاتماق بولوب سیاست وفرقەچیلك مسئلەلرندن اوزاقدر. «خلق دارالفنونی» اوچون فرقەچیلك دشمانلغی یوقدر. آنك فقط برگینه دشمانی باردرکه ، اولده جهالتدر. اول فقط جهالت بلەنگینه کورەشەجکدر.

«یاشاسین علمی انقلاب ، یاشاسین خلق معارفی» شعاریله چیققان «خلق دارالفنونی» نك مسئول محرری مختار بکردر. بو غازیتاغا آسیالی ، ابوبکر دیوای، مسلمه ، خوقندلی عبدالله بیك ، شاکر صدیق، شمس‌الدین رسولزاده ، ایل اوغلی ، فاتح بکر ، توتاش ، حق‌گەپ ، دورت کوز ، احمدجان مصطفی ، لطفی آق بیردی ، شاه کمال سالی وه باشقالار قاتناشغانلار.

«خلق دارالفنونی» نك بر نسخەسی 25 تین ایدی. ادارەخانەسی بورون تاشکند ، ایسکی شهر ، ایسکی جووەدەگی ویکولا ماروزوف بناسیده ، سوڭرادان یەڭی شهر «پوشکین» کوچەسیدەگی 8 نچی اویده ایدی.

بونیڭله تورکستاندا حضوصی کیشیلەر ، تورلو جمعیت وه شرکتلەر تامانیدان چیقاریلغان وه ملی روح تاشیغان غازیتالارنك عمری بیتکەن بولوب اونلارنك اورنیغا «شکلچه ملی ، مندرجه اعتباریله سوسیالیستیك» آتالغان وه «بوتون دنیا پرولەتارلاری برلەشیڭز» شعارینی تاشیغان ساویت غازیتالاری چیقا باشلاغاندر. 1918 نچی ییلنك ایون آیندان باشلاب تورکستاندا چیققان یارچا غازیتالار رسمی ساویت نشریاتی‌در.

توقتامش اوغلی

* * *

آڭلاشیلماسلققا ییر قالماسین

(والا نورالدین بیك مقالەسی مناسبتیله)

تورکیەلی محررلەردەن والا نورالدین بیکنك «یاش تورکستان» صحیفەلەرینه کوچورولگەن مقالەلەرینی اوقوچیلاریمز البته ایسلەسەلەر کیرەك. او مقالەلەر ، ساویت حکومتی تامانیدان ساویت اتفاقی ایچندەگی

توركله‌رنگ اوزآرالارندا وه اونلار ايله آنادولو توركله‌ری آراسندا
ياراتيلغان وه بزنگ بارچامز اوچون‌ده أڭ قزغين بر موضوع تشكيل
ايتكه‌ن «سدچين» وه «كيچيلمه‌س اوچوروم»گه دائر ايدی. والا نور-
الدين بيك اوز مقاله‌له‌رينه بولشه‌ويكله‌رنگ اوزله‌رنده‌ن جواب كوتكه‌ن
ايدی؛ فقط، اونلار، بزنك‌ده تخمين ايتديگيمز كبی، او مقاله‌له‌رنی
جوابسز قالديرمشلار ايدی. شخصنه والا نورالدين بيك مقاله‌له‌رنده‌ن
بريسی توجيه ايتلگه‌ن ساويت معارف قوميساری بوبنوف اوگا التفات ايتمه-
دی... بونی متعاقب والا نورالدين بيكنگ «بوتون دنيا توركله‌ری...
تانيشگز!» وه «أللی ميليونلق بركتله داغلماق تهلكه‌سنده» ديگه‌ن باشقا
مقاله‌له‌ری باسيليب چيقدی. بو مقاله‌له‌رنی هه‌م «ياش توركستان»ده كتير-
گه‌ن ايدك (50نچی سانغا باقيلسين). والا نورالدين بيكنگ هيچ‌قاندای
بر سياسی مقصد تعقيب ايتمه‌ديگينی وه او مقاله‌له‌رينی يازماقله براباراونك
ساويت-تورکيه دوستلغنه ذره قادار بولسون ضرر كتيريشنی اويلاماغانينی بز
ياخشی بيلير ايدك. بز اونگ مقاله‌له‌رينی اوز مجموعه‌مزده‌ده باسيب چيقار-
ماقله يالغز مهاجرتده‌كی وه توركستاننگ اوزنده‌گی (*) قارداشلاريمزغا
ساويت حكومتينگ يورگوزوب تورغان توركچيلككه دوشمان، «سد
چين»، «كيچيلمه‌س اوچوروم»، «بوتون دنيا توركله‌رينگ اوز آرا
«تانيشو»لارينه توسقونلق وه نهايت «أللی ميليونلق تورك كتله‌سينی داغتماق»
سياستينگ تورکيه توركله‌رينه هه‌م معلوم بولوب، تورکيه مطبوعات صحيفه-
له‌رنده‌ده معكس تاپماقدا ايكه‌نلگينی كورسه‌تمه‌ك ايسته‌گه‌ن ايدك. بوندان
باشقا هيچ بر مقصديمز يوق ايدی.

فقط والا نورالدين بيك درحال اوزينی بزده‌ن چيتكه تارتماق ايسته-
مش وه «سوء تفهمه محل قالماسين!» باشلقلی مقاله‌سنده («خبر» غازيتا-
سينگ 27 يانوار سانيغا باقيلسين) اونگ مقاله‌له‌رينه عطف ايتديگمزاهميت

(*) مجموعه‌مزنك بولشه‌ويكله‌ر تامانيدان‌دا اوقولماقدا وه دقتله ياقيندان تعقيب ايتلمه‌كده
ايكه‌نلگی اونلارنك سوگنو (VI) تاشكند فرقه قورولتايندا «ياش توركستان» بيله‌ن قيلغان
مناقشه‌لارندان هه‌م كورولمه‌كده‌در.

اوچون بزگه منتدارلق بيان ايتديكده‌ن سوڭ «يازيلاريمگ استنساخ
ايديلديگی وه نشرله‌رڭ عندی شرحله‌رينه مظهر اولدوغی غازيتا وه مجمو-
عه‌لارڭ ديگر صحيفه‌له‌رنده‌كی ساويت عليهداری يازيلاری، كندی‌حسابمه
وه مملكتم نامنه فائده‌لی بولميورم» جمله‌سينی علاوه ايتمه‌كنی لازم
تاپمشدر.

والا نورالدين بيك، بزنگ ساويت عليهدارلغی خط حركتمزنی
نيچين توغرو تاپماغانليغنی ايضاح ايته‌ره‌ك يازادر: — «شمال قومشومزدا
چارلق حاكمكه‌ن، استانبول بزده‌ن آلنماق، مملكتمز پارچالانماق ايسته-
نيوردی. حالبوكه، ساويت حكومتی ملی مجادله‌مزڭ ظهوری گونده‌ن
به‌ری بزه مادتاً وه صميميتله — هه‌م‌ده متقابل منفعتنگ تأمين‌أيله‌ديگی قوتلی
بر صميميتله — ظهير اولدی. او، بزم ايلك دوستومزدر: گونده‌ن‌گونه
قوتله‌نديگينی ممنونيتله گورديگيمز، ياقيندان بيلديگمز بر دوست...»

همان قيد ايتشنی لازم تاپامز، كه بز هيچ بر زمان والا نورالدين
بيكنی وه عموميتله رسمی سياسی وه تورك افكار عامه‌سينگ ترجمانی
سانالغان هيچ بر كيمسه‌نی مملكتمزده‌گی روس پروله‌تارياتی ديكتاتورا-
سينا قارشی كوره‌شمزده اوزيمزنگ سياسی همفكريمز ديب ساناماغان
ايدك. هه‌ربرملی قورتولوش مجادله‌سينك دائما اوملتنی ايزوچيله‌ر عليهنه
توجيه ايتكه‌نلگی آشكار بر نه‌رسه‌ايمه‌سمی؟ توركيه‌نك «مادتاً وه صميميتله
ظهير...دوستی» ديب كورولگه‌ن ساويت‌حكومتينك بزنك أڭ ظالم دوشما-
نمز بولووندا بزمی مقصر؟ بزنگ ملی حركاتمزنی تا اولنده‌ن بوغوب،
جانلی تورك گاوده‌سی اوستنده‌ن «سدچين» چيككه‌ن «گونده‌ن‌گونه
قوتله‌نديگی» والا نورالدين بيكنی وه عموميتله توركيه سياسی دائره‌له-
رينی بو قادار «ممنون» ايتكه‌ن شو ساويت حكومتينگ اوزگنه‌سيدر.
عينی ساويت حكومتيدر، كه روس قزيل اوردوسينگ سونگوله‌رينه تايا-
نوب «تورك خلقينگ ياقينلاشو وه تانيشو» يولينی توسماقدادر؛ اونگ
سياستی يوزنده‌ن «أللی ميليونلق تورك كتله‌سی داغيلماق تهلكه‌سنده»،
(والا نورالدين بيكنك «خبر» غازيتاسينك 14 هه‌م 16 ده‌قابر 1933 سانلا-

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

رنداغی مقاله‌لەرینه باقیلسین). نهایت، بزنگ خلقیمزنی جسماً یوق
بولوشغا کیتره یاتقان‌دا یەنه شو ساویت حکومتیدر. بو سوگغو نقطه‌نی
تصدیق ایچین مەن شو حالنی دلیل کتیرەمەن: 1917 نچی یلدا 6 میلیون
600 میگ بولغان قازاق تورکلەر بوگون، اون آلتی یاریم ییللق‌ساویت
رەژیمندەن سوڭ، 6 میلیوندان آزدرلار. قازاق اهالیسی روسلارغا نسبتاً
آزچیلقدا قالغان منطقه‌لار هەم بار. قوستانای وه آق مولا ولایتله‌ری بو
قسمده‌ندر. بو ایکی ولایت تورکستاننگ قازاق قسمینگ أڭ اونوملو
یرلەری سانالادر. مەنه بوندای بر حاکمیته قارشی، قارداش تورکیه‌گه
نه قادار «مادتاً وه صمیمیتله ظهیر... دوست» بولسا بولسون، بزتور-
کستانلیلار مجادله ایتمەی تورالمایمز.

شبهه یوقدر، که والا نورالدین بیك، بوتون تورکلەرنگ اوز آرا
حرثی رابطه‌ده بولا بیلیشلەری اوچون بو «سدچین»نگ ییقتیلیشینی وه
اوکتله‌نگ «داغیلماق تهلکه‌سی»نگ بتیریلیشینی ایستەردی(*). فقط،
والا نورالدین بیك بو مقصدغا یالغز بوبنوف کبی ایکنچی درجه‌لی معارف
قومیساری نامنه ایمەس، حتی ستالین‌نگ اوز نامنه یازیلغان «آچیق
مکتوب» یولیله ایریشیله بیلەجه‌کدر دیب‌می اویلایدر؟ ساویت روسیه‌ده
یاشاغان، او یرده تحصیل کورگەن وه بناءعلیه ساویت حکومتینگ قاراقته-
رینی بیلگەن والا نورالدین بیکنگ بوندای بر «کرامت»گه اینانمایتور-
غانلغینی تخمین ایتەمز. اگر بز «سدچین»نگ یوقاتیلشینی، «أللی‌میلیونلق
تورك کتله‌سینگ داغیلماق تهلکه‌سی»نگ اورتادان آتیلیشینی لازم دیب
تاپساق او زمان بو یوکسەك مقصدلارغا ایریشمەنگ عملی چاره‌لەری
حقندادا اویلاماق لازم‌کیلەدر. حالبوکه والا نورالدین بیك مسئله‌نی
توغرو وضع ایتدیگی حالدا اونگ حل چاره‌لەرینی آراشتریشنی قطعیتله
رد ایتەدر. وه عکسنجه او اوز نامنه وه بوتون تورکیه حسابنه بو «سد-

(*) والا نورالدین بیکنك اوز ئەیتووینەکوره «سدچین» وه «اوچوروم»لارنی
یوقاتیب، تورکلەر آراسندا حرثی مناسباتغا یول بریش — طیاره، توفه‌گ، توپ‌کبی مادی
یاردەمدەن داها اهمیتلیدر.

چین»نی قوروب وه بویوك تورك «کتله‌سینگ داغیلماق تهلکه‌سی»نی
تشکیل ایتب تورغان عینی قاراکوچنگ «گوندەن‌گونه قوتله‌ندیگینی
ممنونیتله» کورەدر. تورکچیلکنگ بو أڭ قورقونچ دوشمانی تورکیه‌نگ
أڭ صمیمی دوستی دیب سانالادر. بزنگ أڭ تیرەن ملی فاجعه‌مز مەنه شو
تضاددادر؛ بو فاجعه‌نی آنادولوداغی تورکلەر حس ایتمەیدرله‌رسەده،
ساویتلەر قول آستنداغی تورکلەر شدتلی أللەرله باشلاریندان کیچیرمه‌کده-
درلەر. بز، تورکیه‌لی قارداشلاریمزنگ اوزلەری ایله بولغان دوستلغینه
قیمت بیردیکلەری روسیه‌ده‌کی ساویت رەژیمینه قارشی ایمەس، موسقوا
بولشه‌ویکلەری تامانیدان مملکتله‌ریمز — آذربایجان، ایدل‌اورال، قریم
وه تورکستاندا جبراً باشیمزغا کیچیریلگەن روس پروله‌تاریاتی دیکتاتو-
راسیغا قارشی کورەشمه‌کده‌مز...

بز اوز باشیمزغا حر وه مستقل ملی حیات یاشاماق ایستەیمز. بزده
اوز یورتلاریمزدا، تورکیه تورکلەری کبی، اوز ملی حاکمیتمزنی قورماق
ایستەیمز. بو یولمزدا تورغان برکوچکه قارشی بزکورەشمه‌سدەن تورا
آلمایمز.

أڭ سوگدا یەنه بر قات تأکید ایتەین‌که بز بو مجادله‌مزده والا
نورالدین بیکنگ حد ذاتنده ساویت علیهداری مقاله‌لەرینی «قورال» ایتب
استفاده ایتمەك فکرندەن‌کوب اوزاقدرمز. نه بالذات والا نورالدین‌بیکنك
اوزینی، نه‌ده بو توغانمزغا اوخشاش ساویت حکومتینگ کوندەن‌کونه
قوتله‌ندیگینی ممنونیتله‌کوروچی تورکیه‌لی باشقا برکیمسه‌نی، بویوك تورك-
لکنگ برقولی بولغان خلقیمزنی ایزوچیلەرگه قارشی قیلیب‌تورغان‌مجادله-
مزده متفقمز دیب سانامایمز وه ساناشغا حقیمزدا یوقدر.

بو سطرلارنی مناقشه اوچون ایمەس، حقانیت منفعتی اوچون
یازماقدامەن...

«آگلاشیلماسلقا یر قالماسین.»

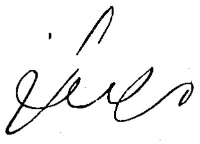

آطنه‌ده دورت قارا ملعون

هەر هانکی بر ملتنگ ترقی وه تکامل صفحه لاری تدقیق ایدیلیرسه او ملتنگ انکشاف وه یوکسه‌لمه‌سنه دائما انگل وه مانع اولمایا چالیشان بر قارا زمره‌یه تصادف ایدیلیر. بو زمره‌نگ منسوبله‌ری وه تابعلاری اکثریا خودبین، منفعتپرست، حریص، یالانجی وه قارا جاهل کیمسه‌له‌ردر. آز چوق اوقومش اولانلاری‌دا مدرسه قاچقینی اولوب متعصب، مرتجع، منافق، ساخته کار وطفیلی اولورلار. حتی مرائیلکده، حیله کارلقدا، فتنه وه شیطنتده یه‌ك ایله‌ری گیده‌ره‌ك هەر تورلو خیانت وه اهانتی یاپماقدان بیله چکینمه‌زله‌ر. منور وه‌آچیق فکرلی زمره ایله بونلارا التحاق ایده‌نله‌ر ملتی ایله‌ری‌یه وه ترقی‌یه‌گوتورمه‌ك ایسته‌دیکچه اوته کی قارا زمره دائما گیری‌یه وه قارانلغا دوغرو چیکه‌ر. بونی یاپا بیلمه‌ك اوچون هەر چاره‌یه باش ووراراق بوتون ملعنتله‌رینی اورتایا آتارلار.

تورکستاندا چار زماندا روس چیناونیکله‌رینگ‌ـمأمورله‌رینگ خفیه‌لگینی قبول ایده‌ره‌ك وه بالخاصه آسترائوموف کبی روس میسیونه‌رله‌رینك آلتی اولاراق چالیشان وه اوزملتنه خیانت واهانت ایده‌نله‌رده بوزمره‌ده‌ن ایدی. روس انقلابندان سوگرا بولشه‌ویك روس استیلاسنداداعینی زمره چه‌قالارك، گپولارك آژانلغینی‌ـجاسوسلغینی سه‌وه، سه‌وه قبول ایتدیله‌ر. منفعتلاری اوچون قوممونیست مفکوره‌سنه صادقانه خدمت ایتدیله‌ر. وطنی وه ملی دویغولاردان قطعیاً محروم اولان بو قارا زمره‌نگ منسوبله‌ری هه‌رتورلو جنایته‌ده‌ن بیله چیکنمه‌دیله‌ر. ئه‌لله‌رینی اوزتورك قانیله بویادیلار.

تورکستاندا اوزون سنه‌له‌رده‌نبه‌ری دوام ایده‌ن ملی مجادله‌ده چارپیشاراق، قدرك نتیجه‌سی اولاراق دربدر اولان وطنپرور وه ملتپرور هەر تورکستانلی تورك اوچون بو حادثه وه حقیقتلار چوق أليم وه‌چوق آجیقلی خاطره‌له‌ردر.

فقط مع‌التأسف دیشاریدادا بعضاً قارا وه مشئوم او زمره‌نگ منسوبله‌رینه وه‌گولکه‌له‌رینه راست‌گه‌لنیور. بالخاصه تورکجی، ملیتپرور وه حر

جمهوریت تورکیه‌سینگ آطنه شهرنده‌ده بو زمره‌نگ منسوبله‌رینه وه اونلارك گولکه‌له‌رینه راست‌گه‌لمه‌ك شایان تأثر برشیدر. آنجاق دورت کشیده‌ن عبارت اولان بو مشئوم زمره منسوبله‌ری کفران نعمت ایده‌ره‌ك کستاخچاسنا بورادادا یابانجی بریسینك گیزلی دیره‌کتیفی اوزه‌رینه فعالیته باشلامش وه بر شیله‌ر یاپماغا چالیشیورلار، تشبثاتدا بولونیورلار. حتی بعضله‌رنده آز‌ـچوق موفق اولدیلار ده‌نیرسه جائزدر. بوراجا لایقیله تانیلمادیقلاریندان دولایی گیتاگیده جسارتله‌ری آرتاراق دها فضله کستاخلق ایتمه‌یه وه معده بولاندیرمایا باشلادیلار.

آطنه‌ده مسکون ملعون بو دورت کشینگ هپسی‌ده سجیه وه اخلاقجا دوشکون، ماضیلاری کیرلی وه لکه‌لی خائنله‌ردر. بیگ بر تورلو افترا ایله مشغولدرلار. بونلاردان بریسی حاجی سیف‌الدین ده‌نیله‌ن برآدمدر که «بولشه‌ویك قاضیسی» نامیله معروفدر. دیگری وقتیله جده‌ده چار روس قونسلوسلغینگ صادق قاپی بنده‌سی اولان عبدالغفور نامندا اولوب «یالانجی حاجی عاشق» نامیله یاد ایدیلیر. بو حریف اصلاً چینگه‌نه (اولی)در. اوچنجیسی‌ده روسیه چارلغی أملنه صداقتله خدمت ایده‌ن قاتل حاجی صالح قاند اسمنده بر مرتجع‌در. دوردنجی شخص ایسه بونلارا دخالت ایده‌ره‌ك اونلارك همپاسی وه مساعی آرقاداشی اولان شمسیه‌جی «شیطان محمد» نامیله معروف بر فتنه‌جی‌در.

بو ملعون شبکه‌نگ باشندا دوران خاجی سیف‌الدین نام دیگرله «بولشه‌ویك قاضیسی» اولان حریف‌در. بوآدام 1925 نجی سنه‌له‌ره قادار تورکستاندا بولشه‌ویك قوممونیست آژانلغینی‌ـجاسوسلغینی قبول ایده‌ره‌ك بولشه‌ویك قاضیلغی یاپمشدر. وظیفه‌سنده صداقتله چالیشاراق بیگ تورلو تزویرات، دسیسه وه‌شیطنتله‌ریله اوزتورك ملتینك بیگله‌رجه فردینی بولشه‌ویك روس قورشونه فدا ایتمش، محزن وه زندانلارك خینجا‌ـخینج دولماسنه خدمت وه یاردم ایتمش، بر چوق کوی وه أوله‌رك یاقیلماسنه سائق اولمش وطنسز خائنله‌رده‌ندر. بونك حدسز، حسابسزخیانت وه‌جنایتله‌رنده‌ن‌بیقمش

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

خلق طرفندان «لینچ»(*) ایدیلمەك اوزرە ایکەن قاچاراق، گنەجاسوسلق وظیفەسیلە حاجی حسین نامندا بردیگر جرم شریکی اولان همپاسی ایلە اوکجەلەرینگ ایچندە گیزلی اوراقلارینی یرلەشدیرەرەك آفغانستانە کیچمیشلەرسەدە، آرقاداشینگ یاقایی ئەلە ویرمەسندەن دولایی زور بلا کندیسینی داها اوزاقلارا آتاراق أڭ سوگدا بورالارا قادار گەلمەگە موفق اولمشدر. حالاً بر اوغلی تورکستاندا گپو(چیقا) مأموریتندە اولوب سنەلەردەنبەری جاسوسلق وظیفەسینی گورویور.

بو کشی 1927 سنەلەرندە تورکیە جمهوریتی حدودلەری داخلنە گیرمش اولسا دخی عینتابدان حدود خارجی ایدیلمشدر. فقط نەدەنسە تکرار بر طاقم دسیسە وحیلە کارلقلارلە حر تورکیە توپراغنا معالاسف گیرمەگە موفق اولمش، حتی اسکان حقی اولمادیغی حالدا بر دالاویرە ایلە آطنەدە اسکان ایدیلمش وە أو آلمشدر. بوآدام راحت یرلەشدیکدەن سوگرا یوقاریدا اسملەری گیچەن عونە وە همپالاری ایلە برلەشەرەك یابانجی بر أملی وە غایە اوغورینا چالیشمایا وە تزویرات یاپمایا باشلامشدر. هیچ بر طرفدان گەلیری اولمادیغی حالدا سنەلەردەنبەری گیچینیور. حتی بر مدت اول گیزلی اولاراق بعض کیمسەلەرە بولشەویك روس تجارت ماکنەلەرینی بدوا-جابا (تیکین) آلیویرمەك اوچون توسط وە تعهد ایدەبیلەجەگینی سویلەیەرەك تشبثاتدا بولوندیغیدا واردر.

گیرەك سنەلەردەنبەری یمن عصیانندان باشلایاراق، بالقان حربندە، عمومی حزبدە وە بالخاصە ملی مجادلەدە آطنە وە حوالیسندە وەگیرەك تورکستان قورتولوش ساواشلارندا بویوك یارارلقلار، قهرمانلقلار گوستەرەن ملیتپرور تورکستانلی تورك مجاهدلەری یابانجی تابعیتینی آتاراق تورك تابعیتینی سەوینچلە قبول ایتمش، ناموس وە شرفلەریلە چالیشاراقدان گیچینمەکدە وە جمهوریتگ فیضلی نورندەن مستفید اولماقدا ایکەن یوقاریدا اسمی کیچەن وە جمهوریت فیضندان قطعیاً محروم وە اوزاقدا اولان مرتجع، مضر اولان بو حریفلەر انگل وە مانع اولمایا چالیشیور-

(*) «لینچ ایتمەك» خلق (آلامان) طرفندان اوروب أولدورولمەك دیمەکدر.

لار. بولشەویکلەرڭ، غیر روس ملیتجی وە وطنپرورلەرلە مجادلەسندە توتدوقلاری پرەنسیب وە خطحرکت-ملیتچیلەری مختلف بهانە وە سبیلەرلە لەکەلەمەك، اونلارا افترا آتماق یالان وە یاگلیش شیلەر اسناد ایدەرەك ملت وە حکومت نظرندە اونلارڭ نفوذ وە قیمتلەرینی دوشورەرەکدەن معطل بر حالە سوقماق اولدیغی اوچون باشدا بولشەویکلەرڭ صادق وە کور بندەسی اولان «بولشەویك قاضیسی» حاجی سیفالدین اولماق اوزرە یالانجی حاجی عاشق عبدالغفور، قاتل حاجی صالح قاندا وە «شیطان حاجی محمد»لەر آطنەدەگی منور تورکستانلی تورکلەرڭ علیهنە هەر

آطنەدەکی کوگلسز وقعەدان سوگ تورکستانلیلار مسافرخانەسی آلدیدا چیقاریلغان بر رسم.

گون یالان وە یاگلیش اسناد وە اخباراتدە بولوناراق ایش وە کوچلەرینە مانع اولماقدادرلار. بو یوزدەن محکمە قاپیلارندا آیلارجا سورونەنلەردە واردر. محاکمە نتیجەسندە معصوم اولدوقلاری تحقق ایدیورسادا اوزون مدت اندیشە وە اضطراب ایچندە قالیورلار.

بو حریفلەر سوك اولاراق — سنەلەردەنبەری تورکستانلیلارڭ تاپولو خصوصی مالّلاری اولان تورکستان مسافرخانەسینی تکیە دیە اخبار

ایتمشله‌ر. بو یوزده‌ن همان عجله اولاراق ایچنده‌کی دربدر وه غربتزده زواللی تورکستان ملتچیله‌ری زورله دیشاری آتیلمشلار وه مسافرخانه‌ده تخلیه ایدیلمشدر. حتی ملی ساواشلارڭ محرومیت وه زخمتله‌رینه قاتلاناراق نتیجه‌ده ایکی بوکلوم اولاراق معلول قالان بر خسته بیله سوقاغا آتیلمشدر. گیده‌جه‌ك ییرله‌ری اولمایان بو فلاکتزده‌له‌ر یابانجی منفعتنه چالیشان ملیت وه گنجلك دشمنی اولان بو حریفله‌رڭ یوزنده‌ن قیش کونله‌رنده کوشه وه بوجاقلاردا ملجأسز سورونیورلار.

بو دورت خائن وه ملعون حریفله‌رڭ کیزلی وه بولاشیق ئه‌لله‌رینی ساللایا-ساللایا سربست گیزمه‌له‌ری، محکمه وه مؤسساته قادار گیدوب یالان وه کینلی سوزله‌رینی دیگله‌ته بیلمه‌له‌ری شایان تأثر بر شیدر.

أر-گچ حقیقت یرینی بولاجق وه سعید ملا کبیله‌رڭ خورتلاغی اولان بو دورت ملعونڭ حقیقی قارا چهره‌له‌ری میدانا چیقاجاقدر. اونلارڭ عاقبتی معلومدر. حر وه تورکجی جمهوریت گونه‌شینڭ نورینه اوزون مدت دایانامازلار. محقق أریوب یوق اولورلار. اوگا قادار ملیتچی وه منور هه‌ر تورك هه‌ر فلاکته وه سیقینتی‌یا قاتلانمالی؛ فقط دورمادان چالیشمالیدر. تویغون. آطنه، 18. 2. 1934

باشقارمادان: آطنه‌ده‌کی کوگولسز وقعه حقنده باشقا بر مخبریمزده بزگه اوزونچا بر مقاله یوللامشدی. فقط، تورکیه‌ده أڭ بویوك حرمت ایتدیگمز وه سیودیگمز بر سیما نامنه «آچیق مکتوب» طرزنده یازیلغان بو مقاله‌نی باسیشدان بز ایمدیلك تارتیندیق...

غربتنڭ، ملتچی وه یورت سیویچی تورکستانلیلار یوره گنده آچقان آغیر یاره‌له‌رینه توز وه بورچ (بیبه‌ر) سیپمه کده بولغان ملعونلارنڭ بوندای شیطانی حرکتله‌رنده، قسماًدا بولسون، تورکیه توپراغندادا موفق بولا بیلیشله‌ری بوتون تورکستان تورکله‌ری اوچون سوگسز بر قایغیدر.

* * *

شرقی تورکستاندا سوڭ وضعیت

شرقی تورکستاندان تلاشلی خبرله‌ر کیلمه کده‌در. شرقی تورکستانلی قارداشلاریمزنك ملی قورتولوش بایرامی ایله بز ایندی گنه قووانمشدق؛ آرتق یه گیده‌ن. اونلارنڭ کاشغاردا دونگه‌نله‌ر ایله بولغان اوروشلاردا اوچراغان مونقیتسزلقلاری ایله قایغولانماققا توغرو کیلیب توروبدر. ساویت وه اینگلیز تلغراف آژانسلاری بر زماندا وه تورلو ییرله‌رده‌ن، شرقی تورکستان حکومتینڭ کاشغار شهرینی تاشلاب چیقیش مجبوریتنده قالغانلغینی وه رئیس جمهور خواجه نیاز حاجیم ایله حکومت باشلوغی ثابت داملا باقی حضرتله‌رینڭ شهرنی دونگه‌نله‌رده‌ن قوتقاروب آلماق تشبثله‌رینڭ بر نتیجه بیرمه گه‌نلگینی بیلدیرمه کده‌درله‌ر. بو خبرله‌ر فیورال آینڭ اولله‌رینه عائددر. او زماندان‌بری وضعیتده تورکله‌ر فائده‌سینه اوزگه‌ریشله‌ر حاصل بولوب أولگورگه‌نلگی‌ده ممکندر. تأسفکه قارشی شرقی‌تورکستان ایله منتظم بر صورتده خبرله‌شو او قادار قییندرکه، قیسقا مدت ظرفنده او ییرده‌ن توغرو بر معلومات آلماقنڭ هیچ امکانی یوقدر. مه‌نه شونڭچون‌ده ساویت وه اینگلیز منبعلارندان بیریلگه‌ن خبرله‌ر ایله گنه قناعتلانماغا توغرو کیله‌در.

تورکله‌ر ایله دونگه‌نله‌ر آراسندا مصادمه وقوعی ممکن برنه‌رسه‌در. کاشغاردا چیقیب تورغان «شرقی تورکستان حیاتی»، «ارکین تورکستان» غازیتاسینڭ قولمزغا کیلیب یتوشکه‌ن سانلارینڭ دیه‌رلك هه‌ر برنده مسلمان شرقی تورکستانڭ بو ایکی قسم اهالیسی آراسنداغی کیچیك توقناشمالاردان یازوب تورماقدالار.

بختسزلغا قارشی تورکله‌ر ایله دونگه‌نله‌ر آراسندا هه‌ر زمان اختلافلار بولوب کیلگه‌ن. شرقی تورکستان عصیانلاری تاریخنده بو اختلافلار منحوس روللار اویناغان. ختای حکومتله‌ری دونگه‌ن-تورك اختلافندان ملی قورتولوش حرکاتینی باسترماق اوچون هه‌ر زمان استفاده‌ایتمشله‌ردر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمى ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

زمانلار بولغان، که شرقی تورکستان اوزینک ملی قورتولوشینه ایریشکهنی حالدا، تورك‌دونگه‌ن اختلافی اوچون بارکوچینی صرف ایتب قویوب، نتیجه‌ده یه‌گیده‌ن دنیادا مثلی کورولمه‌گه‌ن ایگ فنا ختای حاکمیتی آستیغا توشوب قالغان.

غیری اسلام قالموقلار ایله تورکله‌ر آراسندا اتفاق یرله‌شکه‌نده‌ن سوك مسلمان دونگه‌نله‌ر ایله تورکله‌ر آراسندادا کیلیشو حاصل بولور دیب امید ایتش ممکن ایدی. فقط، بونک امکانسز ایکه‌نلگی آگلاشیلغان.

شرقی تورکستانک تورك بایراغی آستندا ملی قورتولوشینی اوزی ایچین ضررلی دیب بیلگه‌ن هه‌ر قاندای بر قوت، ایسکی دونگه‌ن‌تورك ضدیتینی آلاولاندیرماقدادر. شرقی تورکستاندا تورك دولتینک بودوشمانی کیمدر؟ بو دوشمان، هه‌ر حالدا اوروم‌چی حکومتی گنه ایمه‌سدر: چونکه، تورك ملی حرکاتینه دونگه‌نله‌ر تامانیدان ضربه اورولوشندان اوده ممنون بولماقله برابر، دونگه‌نله‌رنی قوراللاندیرماق اقتدار وه قابلیتندان محرومدر... روس چار حکومتی قاندای قیلیب 1865 نچی یلدا تورکله‌رنی دونگه‌نله‌رگه قارشی، وه اوندان برآز سوگرا دونگه‌نله‌رنی یعقوب بیگگه قارشی آلاولاترغان بولسا، عینی روسیه، فقط بو سفر ساویت روسیه‌سی اولاراق شوندای قیلیب دونگه‌نله‌رنی تورکله‌رگه قارشی آلاولاترماقدا وه قوراللاترماقدادر.

دونگه‌نله‌ر سان اعتباریله شرقی تورکستان اهالیسینک کیچیك بر زمره‌سینی تشکیل ایته‌رله‌ر. اونلار 160 میگده‌ن آشماسلار. شرقی تورکستانك کوب میلیونلی اهالیسی بولغان تورکله‌ر قارشیسندا بو کوچ جزئیدر. فقط؛ او داها قوتلی چیت قوللاردا بویوك تهلکه تشکیل ایته‌بیلیر. شرقی تورکستاندا بر دونگه‌ن دولتی البته هیچ بولالمایدر؛ لکن دونگه‌نله‌رنک قولی ایله تورك دولتینی أولدورمه‌ك قیین بر ایش ایمه‌س وه تاریخدا مثالی هه‌م کورولگه‌ندر.

ایندیگنه قورولغان جمهوریتنک عمرینی قورقو آستندا قویغان بوکونکی دونگه‌ن‌تورك مصادمه‌سی، ایسکی خسته‌لقنک ظهوری علامتیدر.

شرقی تورکستان جمهور رئیسی

غازی خواجه نیاز حاجیم

(«یاش تورکستان» ساوغاسی. 52 نچی سانغا قوشومچا.)

اوزاقدا توروب پروغنوز (انداز) لار قیلماق، فکر وه مصلحت سویله‌مه‌ك قیندر. لکن، بزنڭ فکریمزچه، اگر دونگه‌نله‌ر ایسکی ختای حاکمیتینی یه‌ڭیده‌ن برپا ایتمه‌ك اوچون قورال مقامندا چیقماسدان، آیریم بر ملی بارلق حالندا مستقل بر رول اویناماقچی بولسالار، اوزمان بر یولینی تاپوب دونگه‌ن-تورك صلح شرائطینی توزوگه تریشماق کیره‌ك. بونسز شرقی تورکستاندا تورك دولتینڭ محکم تأسسینی وه دوامینی اومماق قیندر. اگر دونگه‌نله‌ر ختای وه یا ساویت قوللارندا بر قورال بولوب چیقماقدا ایسه‌له‌ر، اونلار ایله بولغان کوره‌شنی سوڭنه قادار آلوب بارماق لازمدر. بوندای برکوره‌شده بز هه‌م شرقی تورکستانداغی قارداشلاریمزغا موفقیتله‌ر تیله‌یمز.

* * *

شرقی تورکستان احوالی

«شرقی تورکستان حیاتی»نڭ 30. X. 33. ده چیققان 11 نچی ساندان توبه‌نده‌کی خبرله‌رنی آلیب باسماقدامز:

I — رسمی حکومت خبری — قارا شهر کورله اطرافیداکی دونگه‌نله‌ر برله جناب محمود سیجانڭ اوروشوب بو دونگه‌نله‌ر شکست یب قاچیب هه‌ر طرفکه تارالیب پراکنده بولوب کیتکه‌ن ایدی. بولاردین بر کوپینی بورکوده توتوب، جزا بیریله تورغانغا جزا بیریب باقیسی عفو قیلندی. یه‌نه قالغانلارنی باشقا یاقدا قاچیب یوروب خلقنی ناتینچ قیلماسین دیب جناب رئیس جمهور غازی نیاز حاجیم غازی محمود سیجانك‌نی عسکریله او طرفدا قویوب اطرافنی محافظه قیلیب یورتنی تینچلاتماق اوچون اوزله‌ری آتلانیب چیقیب، کمال هوشیارلیق برله یوللاردین خبر آلیب تورماقدالار. بو دونگه‌نله‌ردین بعضلاری دونکخانك طرفکه یوزلانیب، بعضلاری آندا-بوندا آواره بولوب همه فرته‌لاری ایکی اوردو عسکرله‌ری آراسیدا محاصره قیلینب ایش بیتمه‌کده‌در.

تورفان، پیچان طرفلارداکی کاسلین اوستیکه اورومچیدین ختای

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

عسکری توسوب چیقمان ایدی. رئیس جمهور غازی اورومچی‌داکی یه‌گی حکومتکه کونکسی (فرمان) بیریب کاسلین‌نک ایشینی اوزله‌ری به‌جه‌ریب، معامله‌نی بتریشله‌رینی بیلدیردیله‌ر. حاضر کاسلین کنسو طرفکه یولانیب کیتدی. انشاءالله مملکت ایندی کامل انتظام وه امنیت دورله‌ریگه کیریب، سیاسی، اجتماعی حالّاریمز اوچون اصلاح وه ترتیبات بیرله‌شترمه‌ککه فرصت کیلمه‌کله خلقمز ملی آزادلقغا موافق آچوق کونله‌ر کورسه‌له‌ر کیره‌ك.

II — یه‌گی شهردین — 5 نچی رجب (24 برنجی تشرین) سه‌شنبه کونی یه‌گی‌شهردین 150 چه دونگه‌ن فرقه‌سی چیقیب دولت باغدا خلقنك اولاغ حیوانلارینی آلیب کیتب تورغانلاریدا جناب لوجانك کیچیك آخوند عسکرله‌ریله باریب، ایکی آرادا آتیش بولوب، دونگه‌نله‌ردین یکرمه قادار تلف بولوب، اون نفر عسکرله‌ری اسیر، 11 دانه میلتیق، 4 آت غنیمت آلندی. باقیسی یه‌گی شهرگه قاچدیلار. بو محاربه‌ده بر نفر شهیدیمز بار ایدی.

III — یه‌گی شهر — ایکی اوچکوندین‌به‌ری یه‌گی شهردین صلح اوچون چقان خطلارغا بناءً شهردین ایکی نوبت وکیل‌له‌ر چقیب سوزله‌شدیله‌ر. لکن نتیجه معلوم ایمه‌س.

بو کون دوشنبه (30. X. 34.) دولت باغ طرفکه بر فرقه دونگه‌نله‌ر چیقیب بر مونچه قوی کلالرنی هه‌یداب تورغاندا عسکرله‌ر باریب آتیب بر نیچه دونگه‌نله‌ر أولوب قالغانلاری قاچتی. ماللار قوتقاریلدی.

IV — آلتای خبری — غازی شریف خاننگ آلتایدا قوت، انتظامی یه‌ك یاخشی روشله‌رگه کیرمه‌کده‌در. آلتای قازاقلاری تمام قورالّق عسکردین عبارت بولغانلاریغا علاوه شریف خان اون ایکی مینگ تعلیم وه تربیه‌لك منتظم عسکرگه مالکدر. حاضردا چوچه‌ك ایالتی هه‌م شریف خان طرفیدین ضبط قیلنغان خبری تأکیدله‌ندی. چوچه‌کنگ خلقی اکثریتله قازاق بولوب اورومچی‌نگ اطاعت وه أداره‌سیدین خارجده قالغان ایدی.

«شرقی تورکستان حیاتی»نگ 6. XI. 33 ده چیقمان 12 نچی سانندان:

I — قارا شهر وه کورله اطرافلاردین قاچقان دونگه‌نله‌ر جناب رئیس جمهور خواجه‌نیاز خاجیم‌نك آقسودین یارگان عسکرله‌ری ایله کورله‌دین چیقان غازی محمود سیجانگ عسکرله‌ری آراسیدا محاصره قیلنب بتریلدی. یه‌ك آزلاری جانکالّارغا قاچیب یوقالدیلار. بولارنی محترم رئیس جمهور غازی هه‌ر طرفکه عسکر فرقه‌لاری یباریب تمام تازالاش فکر وه حرکتیده‌درله‌ر.

II — یه‌گی شهر — 15 رجب (3 تشرین ثانی) جمعه کونی ناچوق طرفکه ایلیك‌ـآلتمش دونگه‌ن فرقه‌سی چیقمان ایدی. اوزبیك عسکرله‌ری‌دین یوز باشی صابرجان قوماندا‌سیله بر فرقه ییگیتله‌ر باریب آتیشیب، دونگه‌نله‌رده‌ن 9 نفر آتیلیب، باقیسی قاچدیلار. 9 نفری اسیر آلندی. 5 دانه میلتق، 8 آت، بر خچر وه باشقالار غنیمت آلندی. شوجنگده اشتراك ایتکه‌ن ییگیتله‌رگه غازی سیجانك أداره‌سی طرفدان 150 سر، غازی لوجانك ساطع‌بیك طرفدین 100 سر انعام قیلندی.

III — ترتیب — کاشغاردا عسکری، ملی حکومت باشلوقلارینگ قراری بویونچا موندین کیین عسکرله‌ر یورتغا چیقیب فقرالارغا بیده، سامان، قتارلیق وه باشقا هه‌ر قانداغ نه‌رسه‌له‌ر آلمایدرلار. عسکرنگ ایلیقی والی (دوطی) أداره‌سیدین بیریله‌در. آش، بیده، خشك‌له‌رینی شن کن تدارك قیلادر.

یورك بیك‌له‌رینی یورت اوزی خواهلاغان کشینی شنکن قویوب بیره‌در.

عسکرله‌رنی حربی أداره‌دین معاینه قیلب کوروب، آت، میلتیق‌لاری بارلاری دفترگه آلینادر. شونگه قاراب ایلیق، آش، خشك‌له‌ری تأمین قیلنادر.

أداره («شرقی تورکستان حیاتی» باشقارماسی): اگر بونداغ ایشله‌ر عملگه آشقاندا حکومت رعیت هه‌مه‌نگ حالی آرام وه یاخشیلقغا تبدیل تاپار ایدی.

IV — ایلی وه آلتای حاکمی غازی شریف خاننگ عسکری وه ملکی

احوالی په‌ك یاخشی ترتیبلك بولوب، عسکری ضابط‌لاری، ملکی، سیاسی رهبرله‌ری تجربه‌لك منتظم کشیله‌ردین مرکبدر. آلتاینگ استقبالی په‌ك یاخشی کورونه‌دور. ایلی طرفلاردا هه‌م خلق حقوق، آزادلق طلب قیلیب حرکتگه کیلگه‌نله‌ر. حاضردا بوری تالادا ایلی‌نك خلق قوتی‌توپلانماقدادر.

*

«ارکین تورکستان»نگ 15نچی نوومبر 1933ده چیققان 13 نچی سانندان:

I — عجب حال، — 19 رجب (7 تشرین ثانی)ده دونگه‌نله‌ر کهنه‌شهر یولیغا چیقیب، شهردین عسکرله‌ر چیقیب اوروشوب، کوپروك طرفیدین عبدالله آخوندکریم زاده عسکرله‌ری یارده‌مگه کیلیب تورغاندا یولدا اسحق اوغلی خدا بیردی دیگه‌ن بر قهرمان عسکر بالا دونگه‌نله‌رگه آتیب، په‌ك یاقین کیلگه‌نده دونگه‌نله‌ر طرفیدین شهید قیلندی. سوگرا بر کوب نفر دونگه‌نله‌ر عسکریمز طرفدین آتیلیب أولوب، قالغانی قاچیب کیتب تورغاندا یولدا بر اوتونچی بیچاره‌نی آتیب کیتکه‌نله‌ر. یه‌نه خرماندا تورغان اوچ بیکار آده‌منی آتیب ایکی تکورمه‌ن، اوچ ییرده سوفه‌له‌رگه اوت یاقیب کریب کیتکه‌نله‌ر. بونداغ سلاحسز آده‌منی آتیش مرد انسانلاردا کورولمه‌س. بونداغ عجب ایشله‌ر خیلی بار. قادرجان

II — یه‌گی شهر، — 24 رجب دوشنبه کونیده اوچ یوز قادار دونگه‌ن فرقه‌سی چیقیب قاقین‌له توقوزاق طرفلارغا اوتوب خلقنگ اشیا وه آشلیق‌لارینی تالاب تاشوب تورغان خبری کیلمه‌کله حربیه مدیریتی طرفدین بولغان امر موجبنچه قوماندانلاردین یوسف جان ملا عبدالرحمن، عارف جان، توختا آخوند تورفانی، محمد علی افندیله‌ر قوماندا‌سیله اوچ یوز نفر عسکر توسوب چیقیب قاقین‌له وسریلمه کنتی آراسیدا دونگه‌نله‌رگه توغرو کیلیب آتیشیب، نتیجه‌ده دونگه‌نله‌ردین بر یوزدین زیاده نفری تلفاتغا اوچراب قالغانی پریشان حالدا قاچدیلار. اون یدی نفری اسیر آلندی. خیلی کوب میلتق وه آتلار قولغا توشدی.

III — بیلدیریش وه عذر، — غازیتامزنگ شو سانیدین باشلاب علمی

مذاکره‌دین سوگرا «ارکین تورکستان» نامیله نشر قیلنماغی مناسب کورولدی. یورتداکی بعض معلوم سببله غازیتامز اوز وقتیده چیقماای قالدی. عذرمز قبول قیلنور دیب امید قیلورمز.

کاشغاردا. «تایمس» غازیتاسی شو مارت آیینگ باشلارندا دهلی‌ده‌ن آلیب باسقان بر خبرده کاشغارداکی اینگلیز قونسولخانه‌سنه هجوم قیلینب، قونسولخانه کیشیله‌رنده‌ن 4 ینگ أولدورولگه‌نلگینی بیلدیره‌در. أولگه‌نله‌رنگ بریسی قونسولخانه هکیمی اوروناساری ایمش. یه‌نه بو حقده په‌کین‌ده‌ن «تایمس»گه بیریلگه‌ن بر خبرده هجومچیله‌رنگ قونسولخانه بناسنه کیرگه‌نلکله‌ری‌ده بیلدیریلمه‌کده‌در.

* * *

هندستانداغی تورکستان مهاجرله‌ری آراسندا

I — پشاورده

شو ییل 25 نچی یانواردا پشاورده‌کی تورکستانلی مهاجرله‌ر جمعیتی‌نگ بر ییغیلیشی بولوب اوتدی. مجلسده مهاجرله‌رده‌ن باشقا برده شرقی تورکستان جمهوریتینگ تیشقی مرخصی دوقتور مصطفی علی بیك افندی هه‌م دعوتلی صفتنده حاضر ایدی.

مولوی حبیب‌الرحمن البلغاری افندی طرفدان مهاجرله‌ر نامنه‌شرقی تورکستاننگ قوتولوب جمهوریت أداره‌سی قورولووی تبریك ایتلدی وه خرسندلك بیلدیریلدی؛ بو سیوینچلی خبرله‌رنی کتیرگه‌ن دوقتور مصطفی علی بیکگه هه‌م تشکر اظهار قیلنب او جمله‌ده‌ن شو سوزله‌ر سویله‌ندی:

— بزله‌ر 18 ییلدان بویان وطندان آیریلدق. وطنمزنی دوشمانلار قولندا قالدیردق. بو مدت ایچنده بز هیچ بر یخشی خبر ایشیتکه‌نمزیوق. ایشیتکه‌ن خبرله‌ریمزنگ همه‌سی قارا خبر ایدی. بز بو کونگنه سیوینچلی خبر ایشیتدك. وطنمزنگ برچکه‌سی، وطنمزگه کیره‌تورغان دروازه‌مز بولغان شرقی تورکستاننگ آزاد بولغانینی ایشیتدك. بو خبر بزله‌ر اوچون خوش خبردر. یاشاسون شرقی تورکستان!...»

بوندان سوڭ دوقتور مصطفی علی بیك بالمقابله مهاجرلەرگه اوزون بر نطق سویلەدی وه او جملەدەن دیدی:

— ای مەنم عرقداشلارم، قان قارداشلارم! مەن سزلەرگه خوش خبر کتیردم. شرقی تورکستان مجاهدلەری طرفدان سلام کتیردم. بوکون شرقی تورکستاننگ قوتولماغی سزنگ وطنگزنگ قوتولماغی دیمه‌کدر. تیزکونده سزلەرنگ وطنگز هەم قوتولور. چالیشگز. چالیشقان قوملار البته قوتولور. قوتولماقغا ایمانیگز یاقین بولسون!

سوگرا مولوی عبدالقادر افندی ایله قاری شمس‌الدین افندی سویلەدیلەر.

عینی مجلسنگ نهایتنده مولانا حبیب‌الرحمن البلغاری افندی‌اوزینك مشغولیتی کوب بولغانی سببلی اوز اورنیغا مدرسةالمهاجرین‌گه بر مهتمم سایلانماغینی رجا ایتدی. او کشینگ استعفالاری مجلس طرفدان قبول قیلندی، اوزلەریگه تشکر بلدیریلدی. مدرسه‌گه مدیر هەم مهتملککه مهاجرلەرنگ اتفاقی ایله قاری شمس‌الدین افندی سایلاندیلار. مدرسەنی پشاوردەکی تورەقل بای بخاری سالغان مسجدگه کوچوروشکه قرار بیریلدی.

«جمعیت المهاجرین تورکستان» کاتبی
شهزاده عبداللەبیك خدایارخان زاده

II — دهلی‌ده

دهلی‌ده یاشاوچی تورکستانلی مهاجرلەریمزنگ دینی وه ملی فداکارلقلاری وه وطن استقلالی اوچون قورولغان انجمن‌لەرینگ ایکی ییللغی مناسبتیله 1352 نچی ه. ییلی 22 نچی شعباندا قزغین بر ییغیلشلاری بولوب اوتدی. تورت ساعت سورگەن بوکونکی طنطنەلی مجلسنگ قیسقاچا حساباتی توبەنده گیچەدر:

خواجه مسعود صاحب اورندان توروب، عموم مجلس اهلی تامانیدان، اوکونکی مجلسنگ رئیسلگینی مولانا حاجی عبدالحق صاحبگه تکلیف ایتەدر. مذکور صدر صاحب مجلس اهلیگه «خوش کیلدیگز!» دیگەندەن سوڭ، اولا اطرافدان کیلگەن وکیللەرنی تانیتب اوتدی:

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

1) دیوبنده‌گی مهاجرلەر تامانیدان کیلگەن وکیللەر: محمد عالم صاحب محمد ولی خان اوغلی، قاری عبدالقادر صوفی عبدالرحیم اوغلی، مولوی جلال‌الدین محمد نادر اوغلی، مولوی محمود محمد صفر اوغلی.
2) سهارانپورده‌گی مهاجرلەر تامانیدان: مولوی عبدالرحمن صاحب.
3) میریده شهرنده‌گی مهاجرلەر طرفیدان: مولوی عابدجان محمد عالم اوغلی، مولوی اکرم جان آتاجان اوغلی.

بوندان سوڭ رئیس، انجمننگ قورولغانیغا ایکی ییل تولووی مناسبتیله، اونگ ایکی ییل ایچنده کورسەتکەن فعالیتلەری نتیجەسندەن بحث ایتلمه‌کچی ایکەنینی بیلدیریب، سوزنی انجمن ناظمی خواجه مسعود افندیگه بیرەدر. خواجه مسعود افندی قیسقا بر خطابه سویلەب او جملەدەن دیدرکه:

— عزیز یورتداشلارم! بیلیرمیسز، مقدس تورکستان بوندان برآز مقدم هەر وجهدەن دونیا استادلگینی آلغان ایدی. سوڭ زمانلاردا بزنگ بختسزلگمزدەن توغولغان نتیجەده او ترقی اورنیغا تدنی، تهذیب اورنیغا تخریب اختیار قیلیب اوز اهلینی بولشەویکلەر طرفیدان طاقتدان تاشقاری یاروغ دونیا جهنمیگه اوچراتقانلغی کیمسەدەن مخفی ایمەس. مەنه شونگ تدارکی اوچون بر نیچه فداکارلاریمز مقدس مقصد یولیدادرلار».

بوندان سوڭ سوز، خازن (خزینەچی) صاحب محمد امین مخدومغا بیریلەدر. خازن صاحب‌ده قیسقاچا بر تأثیرلی تقریر سوگندا خازنلك‌وظیفەلەرندەن قانیقارلق حساب کورسەتیب اوتدیلەر.

نتیجەده: اگرچه اوتکەن ییللاردا فکرداش ألمزدەلەر 18-19 کشیدەن عبارت بولسا بو سنه 150 یورتداشمزنگ فکرلەری بر نقطەغا کیلگەنلگی معلوم بولدی. مەنه شو فکر اجتماعی اوچون بر ییل ظرفنده 119 عدد لفافه تارقاتیلغانلغی معلوم بولدی. هەم‌ده شو ییل ظرفنده انجمن اوچون بر دانه چاپ ماشین وه او ماشیندا ایشلەمەك اوچون لااقل تورت دانه‌آدم تیارلاماق وه کامل هندستان اهلیگه اشاعه واسطەسیله وه سیاحت تقریری ایله بولشەویك رەژیمی وه عذارلغینی بیلدیریش مسئلەلەری کورولدی. مەنه

شو ایشله‌رنی وجودگه چیقارماق اوچون توبه‌نده‌کی شخصلار کورسه‌تیلدیله‌ر:

تورکستان مهاجرله‌ری برلگی‌نک منتظم ارکانی:

1) مولانا عبدالرحمن صاحب، مهاجر، انجمن صدری وه اشاعه شعبه‌سی رکنی؛ 2) مولانا عبدالله خان صاحب، مهاجر، صدر اورونباساری وه تبلیغات شعبه‌سی رکنی؛ 3) مولانا خواجه مسعود صاحب، مهاجر، انجمن ناظمی اورونباساری وه تجارت رئیسی؛ 4) مولانا قاری محمدجان صاحب، مهاجر، ناظم اورونباساری وه تبلیغات شعبه‌سی رکنی؛ 5) مولانا سید شریف صاحب، مهاجر، خازن؛ 6) مولانا محمد أمین مخدوم صاحب، مهاجر، خازن اورونباساری؛ 7) مولانا محمد لقمان صاحب، مهاجر، محاسب؛ 8) مولانا محمد علی صاحب، مهاجر، ناظم اورونباساری وه خطوط مفتشی وه صناعت شعبه‌سی رکنی؛ 9) مولانا خواجه اعظم صاحب، مهاجر، ناظم اورونباساری وه انتظام مهاجرین شعبه‌سی رکنی؛ 10) مولانا محمد جان صاحب، مهاجر، انتظام مهاجرین شعبه‌سی رکنی؛ 11) مولانا محمد نور علی صاحب، مهاجر، صناعت شعبه‌سی رکنی؛ 12) مولانا محمود صاحب، مهاجر، تبلیغات شعبه‌سی رکنی؛ 13) مولانا حاجی عبدالحق صاحب، مهاجر، مشاور؛ 14) مولانا قاری قادرجان صاحب، مهاجر، مشاور؛ 15) مولانا محمد حیدر صاحب، مهاجر، مشاور.

خ. م. ضیاء الدین

* * *

بولشه‌ویکلر «یاش تورکستان»غا قارشی

بولشه‌ویکله‌رنیک «یاش تورکستان»نی تعقیب ایتیب تورغانلقلاری بزگه کوبده‌ن معلوم بر نه‌رسه‌در. بالخاصه، تاشکندده بولوب اوتکه‌ن اوزبه‌کستان 6 نچی فرقه قورولتایندا بولشه‌ویکله‌ر بزنیک مجموعه‌مزگه عادتدان تاشقاری کوبره‌ك توقونوب اوتدیله‌ر. اوزبه‌ك قوممونیست فرقه‌سی مرکز قومیته‌سی کاتبی بولشه‌ویك وطنداشمز اکمل اکرام اوغلو وه اورتا آسیا بیوروسی کاتبله‌رنده‌ن یاساما تورکستانلی شادونس دیگه‌ن

بریسی، ساویت حکومتینیک تورکستاندا له‌نین «ملی» سیاستینی یورگوزوش یولندا تورکستانلیلار تامانیدان اوچراتقان قینلقلارینیک اوچینی «یاش تورکستان»دان آلماقچا اورونديلار.

اکمل‌نیک قورولتایدا «یاش تورکستان» ایله علاقه‌دار اولاراق سویله‌گه‌نله‌رینیک جواینی اوقوچیلاریمز بو ساندا‌غی باش مقاله‌ده اوقورلار. شادونس ایسه «یاش تورکستان»نیک اوتکه‌ن ییل اوقتوبر (47 نچی) ساندا پاریسده چیقاتورغان روس غازیتالاری — «پوسله‌دنیه نوووستی» وه «ووزروژده‌نیه» —دان آلوب نقل ایتدیگمز تورکستان خبرله‌ری اوستندا اوزوندان اوزاق سویله‌ب اوتدی. عادتده بز روس مهاجر غازیتالاریندان تورکستانغا عائد هیچ بر معلومات آلوب باسمایمز. فقط بو دفعه، مملکت غازیتالاری وقتنده قولمزغا یتوشمه‌گه‌نلگنده‌ن، هه‌مده روس غازیتالاری مذکور ساندا نقل ایتدیگمز خبرله‌رنی موثوق قونسوللغینیک تجارت وکیلی طرفندان اوز مملکتنه یوللاغان رسمی راپورندان» دیب باسقانی سببلی بزده آلوب استفاده ایتکه‌ن وه آلدیغمز منبعلارنی کورسه‌تکه‌ن ایدك. شادونس او خبرله‌رنی قسماً رد ایتیب، اونلارنیک همه‌سینی‌ده «یاش تورکستان»نیک اوز خیالندان چیقاریلغان معلومات قیلب کورسه‌تدی.

مجموعه‌مزنیک مذکور (قرق یدنچی) ساندا، محررله‌ریمزده‌ن تیمور اوغلو «ملی تولقون» باشلقلی مقاله‌سنده، بولشه‌ویکله‌رنیک تورکستاندا اوز پلان وه «ملی» سیاستله‌رینی تطبیق یولندا اوچراب تورغان قینلقلارینی وه تورلو پرده‌له‌ر آستندا قورغان توزاقلارینیک یالغز ملتپرور تورکستانلیلارچاغنا ایمه‌س، حتی موسقوانیک بر درجه‌گه قادار روحاً وه وجداناً‌دا مطیع بر اسیر حالیغا کیلتریب آلغانلغینی امید ایتدیگی قوممونیست توشونچه‌لی مسئول وظیفه‌لی تورکستانلیلارچا هه‌م آنگلاشلیب قالغانلغینی وه باشقا بر قانچا مهم خصوصلارنی آپ‌آچیق کورسه‌تکه‌ن ایدی. «یاش تورکستان»نی یالغانچی قیلیب کورسه‌تمه‌ککه اورونغان شادونس تیمور اوغلونیک کیلتردیگی بو حقیقتلارغا کوز یوموب اوتدی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولنىيازمىلار ئامبىرى

دوست مطبوعات بیتلرنده

استقلال شهیدلری — رفیقمز «استقلال» غازیتاسینك سولوفکی‌ده شهید توشکه‌ن استقلالچی آذری توغانلاریمزنگ آذربایجاندان آلدیغی بر لیسته‌سینی، «استقلال» نك 54 نچی ساننداn آلیب، بویوك تأثرله‌رله توبه‌نده باسماقدامز:

1) دوقتور علی حیدر جواد، باکولو، 1932 ده تیفوسده‌ن أولمشدر. 2) ملی اوردو ضابطلارندان اسحاق داداش، باکولو، 1932 ده تیفوسده‌ن أولمشدر. 3) معلم نادر سید، قازاقلی، 1928ده آچلقدان أولمشدر. 4) معلم وه ملی حکومت باش وکالتی کاتبله‌رنده‌ن علی اشرف نجف، شه‌کیلی، 1928ده آچلقدان أولمشدر. 5) آغامعلی اوغلو محمد علی، معلم، باکولو، 1928ده آتیب أولدورولمشدر. 6) آخوندزاده، ملی اوردو ضابطلارندان، گه‌نجه‌لی، 1928 ده آتیب أولدورولمشدر. 7) هاسای بیك، ملی اوردو ضابطلارندان، گه‌نجه‌لی، 1928ده آچلقدان أولمشدر. 8) کریم اوغوللاری؛ اوچ قارداش، ملی اوردو ضابطلارندان، لنکرانلی، 1928ده آچلقدان‌أولمشدر. 9)امام اوغلو داداش، ملی اوردو ضابطلارندان، باکولو، 1933ده تیفوسدان أولمشدر. 10) زینال اوغلی آلیش، ملی اوردو ضابطلارندان، قارا باغلی، 1933ده تیفوسدان أولمشدر. 11) عباس اوغلو اوروج، قیشلاقی، قارا باغلی، 1933 ده تیفوسدان أولمشدر. 12) اسرافیل شیخلی، ملی اوردو ضابطلارندان، قازاقلی، 1983 ده ورم (سیل)ده‌ن أولمشدر. 13) آخوندزاده مهدی، قیشلاقی، قازاقلی 1932ده تیفوسدان أولمشدر. 14) رضا رضا اوغلو، معلم، شه‌کیلی، 1932ده انتحار ایتمشدر. 15) آخوند زاده حسن‌آغا، معلم، باکولو، 1930ده ورم(سیل)ده‌ن أولمشدر. 16) مهندس نصرالله‌بیك، باکولو، 1929ده آتیب أولدورولمشدر.

II — قریم استقلالی فکرینی تاراتوچی «أمل مجموعه‌سی»، شو آیک باشندا چیقان 3 نچی ساننداغی «قریم، قریملیلار گدر» باشلقلی باش مقاله‌سنده قارداش قریمنگ بویوك شهیدی چلبی جهاننگ «23 شباط 1918 ده سیواستوپول حبسخانه‌سنده بولشه‌ویکله‌ر طرفندان جاناوارجا پارچالاناراق قارا دگزك کوپوکلو سولارینا قاریشدیریلدیغی»نی یازیبور وه اولوغ شهیدك بر رسمیله سوسله‌نه‌ن مقاله‌سینی قوییداغی جمله‌له‌رله بتیرییور: «عزیز شهیدیمزك قربان ایدیلدیگنه اون آلتی سنه اولدی. زماندان أوروله‌ن اوزاقلق نسبتنده روح وه ایمانمزك اونگکیله یاقینلاشدیغینی دویویورز. هه‌ر آن ایچمزده بر روح بزه حایقیریور وه بزی حایقیرتیور: — «قریم، قریملیلار گدر!» قریملی توغانلاریمزك ملی دیله‌کله‌رینه تیزده‌ن ایریشمه‌له‌رینی بز یوره‌کده‌ن دیله‌رز.

III — رفیقمز «یاگا ملی یول» سوڭ 74 نچی (مارت) نسخه‌سنده، 31 نچی بیتده، توکیودان آلدیغی بر تلغرامنی باسمشدر. بو تلغرامدا توکیودا ایدیل‌ـ‌اورال استقلال قومیته‌سی توزولگه‌نلگی، عبدالحی قربان علی نامندا بریسینگ روس وه تاتار باسقینچیلارینی ییغیب، عیاض اسحاقی بیکگه اورامدا هجوم ایتدیرگه‌نلگی وه قربانعلی‌نگ بو یاراماس چیقیشینا بوتون تورك تاتارلارنگ شدتلی پروتەست ایتدیکله‌ری وه یاپونیانگ تورلو شهرله‌رنده‌کی تاتار اویوشمه‌له‌رنده‌ن وکیلله‌ر یوباریب، قربانعلی وه «یاپون مخبری»نه بایقوت اعلان ایتلگه‌نلگی خبر بیریلمه‌کده‌در. بز، ساچلارینی ملت، جماعت ایشله‌ری یولندا یوروب آقارتقان سایغیلی عیاض اسحاقی بیکگه قارشی کورسه‌تیلگه‌ن بونداي یاراماس وه سوڭ درجه قوپال حرکتگه قارشی یوره‌کده‌ن نفرتمزنی بیلدیره‌مز.

بویوك بر ضیاع. تورکیه جمهوریتینگ بورونغو معارف وکیلی دوقتور رشید غالب بیك شو مارت آیینگ 5 نده آنقاراداغی نمونه خاستاخانه‌سنده أولمشدر. تورکیه‌ده چوقور بر تأثر اویغاتغان بو أولوم شبهه‌سز بوتون تورك عالمینی قایغیرتاجاقدر.

هنوز قرق یاشندا بولغان رشید غالب بیکنك أولومیله تورکیه سیاسی، علمی تورموشینگ یاش وه سیویملی بر سیماسی، تورك کولتوری کوره‌شینگ ایشچه‌ن بر مجاهدی یوقالغان سانالادر.

«استانبولدا باسیلان بر غازیتا سمرقندده‌ده اوقونمالی وه آڭلاشیلمالی» دستوری رشید غالب بیکنگ تورك کولتورچیلگی اوچون قالدیریب کیتگه‌ن أولمه‌س بر ایسده‌لگی‌در.

تاگری بو بویوك تورکچینگ گورینی کیگ، یرینی یومشاق قیلسین!

تورکستان خبرلری

«کوچه‌به‌له‌رنی اوتوراقلقا». ساویتلار اتفاقی مرکزی اجرائیه قومیته‌سینگ أداره هیئتی مجلسنده روسیه شورا جمهوریتی زراعت قومیسارینگ کوچه‌به وه یاریم کوچه‌به خلقنی اوتوراقلقا آیلانتریش ایشله‌رینگ

نتیجه‌لری حقندا معروضه‌سی تیگلانغان ایدی. توبه‌ن وه اورتا ایدیلده (وولغا)، سیبیریادا، قازاغستاندا وه قرغز چولندا کوچه‌به وه یاریم کوچه‌به منطقه‌لار بار. سوڭغو 4 ییل ایچنده 110 میڭ قادار کوچه‌به وه یاریم کوچه‌به خوجالقلار اوتوراقلققا آیلانتریلغان.

زراعت قومیسارینڭ معروضه‌سی چاغندا، محلی حکومت اداره‌له‌رینڭ کوچه‌به‌له‌رنی بعض ییرله‌رده کوچ ایله (جبری صورتده) اوتوراقلق حالیغا کتیرگه‌نلکله‌ری آڭلاشیلمشدر. بوندان باشقا، خوجالقلارنڭ مالدارچیلق صفتینی ساقلاش ییریگه، اونلارنی جبراً ایکینچیلك ایله مشغول ایتدیرگه‌نله‌ر. نهایت، کوچه‌به‌له‌رنی اوتوراق حالیغا آیلانتریش ایشیگه اولده‌ن یته‌رلك قادار حاضرلق کورولمه‌گه‌ن ایکه‌ن. لازم بولغان بنالار تیکیلمه‌ن وه ییرله‌ر حاضرلانماغان ایکه‌ن. («ایزوه‌ستیا» 17.12.33)

بولشه‌ویکله‌ر تورکستانڭ کونده‌لك مطبوعاتندا یالغز قازاغستانداغنا یوز میڭله‌رچه کوچه‌به‌له‌رنی اوتوراقلققا آیناлتریب دهقان حیاتیغا سالدیق دیب باقریب-چاقرار ایدیله‌ر. بونڭ یاپ-یالغان بولغانلغی یوقاریدا کیتریلگه‌ن رسمی خبرده‌ن کورونوب تورویدر. باشقارما

تورکستان نه‌فت بایلقلاری — «پراودا» غازیتاسنه (15.12.33)

تاشکندده‌ن تلغرامله بیلدیره‌درله‌رکه: اورتا آسیا نه‌فت اداره‌سینڭ گه‌ئولوگیه-تدقیقات قسملاری 1933 نچی ییلدا فه‌رغانه وادیسندا، جنوبی اوزبکستاندا وه تاجیکستاندا 720 میڭ مربع کیلومه‌ترلك کیڭ بر ساحه‌نی تیکشیریب چیقیبدرلار. برنچی تقریبی یکونله‌رنڭ کورسه‌تویگه قاراغاندا یاقین ییللار ایچنده فه‌رغانه وادیسی مایع محروقات ایله اوز احتیاجلارینی تأمین ایتمه‌که‌ده‌ن باشقا، عینی زماندا بوتون اورتا آسیانڭدا نه‌فت آمباری حالیغا آیلاناجاقدر. بر قاتار یه‌ڭی نه‌فتلی منطقه‌لار تاپیلغان. آینقسا چوست، پاپ وه کاسان‌سای معدنلاری بویوك علاقه اویغاتترماقدادر. بوندان باشقا، آلتای تاغلاری یاندا، ایسفه‌ره (اسفره) نهرنده‌ن فه‌رغانه شهریگه‌چه اوزانغان اوزون بر ساحه‌ده هه‌م یه‌ڭی بر نه‌فت یاتاغی کشف ایتلگه‌ن.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

غایت اویغون بر شرائط ایچنده شمالی تاجیکستاندا، خوجند شهرنده‌ن 20 کیلومه‌تر اوزاقلقدادا نه‌فت تاپیلغان. نه‌فت، آیریم ییرله‌رده 400-500 مه‌تره چوقورلقدا یاتماقدادر.

حصار تاغینڭ جنوب بیلله‌رنده، دوشنبه شهرنده‌ن 20 کیلومه‌ترلك مسافه‌ده هه‌م نه‌فت معدنله‌ری تاپیلغان.

تدقیقاتنڭ یارلاق نتیجه‌له‌ریگه رغماً، فه‌رغانه وادیسنده نه‌فت استثمار ایشی جوده بوش بارا یاتور. بوروقلاماق پلانی یالغز 73% به‌جه‌ریلگه‌ن. حالبوکه، پلانڭ به‌جه‌ریلیشی 1934 نچی ییلدا اورتا آسیادا نه‌فت استحصالینی میلیونلارچا تون آرتدیرار ایدی.

تاجیکستان ملتچیله‌ری — ده‌قابر سوڭلاریدا ساویت اتفاقی مرکزی فرقه‌سی اجراء قومیته‌سینڭ قراری بویونچا تاجیکستان اجراء قومیته‌سی رئیسی نصرت‌الله مخدوم ایله تاجیکستان حکومتی رئیسی حاجیبای اوغلی هه‌م فرقه کاتبی حسین اوغلی‌لاری «ملتچیلك» ایله عیبله‌نیب، رسمی قرار ایله اورونلارندان توشورولگه‌نله‌ر. ایکنچی بر قراردا نصرت‌الله مخدوم نی عموم ساویتلار اتفاقی اجراء قومیته‌سی رئیسلگنده‌ن حاجیبای اوغلینی ایسه اتفاق اجراء قومیته‌سی هیئت ریاستی اعضالغندان قوولوب چیقاریلیشلاری طلب ایتلگه‌ندر. («پراودا ووستوکا» 5.1.34).

غازیتالار خبریگه کوره تاجیکستان فرقه کاتبلگی وظیفه‌سنه برویدو (Бройдо) تعیین ایتلگه‌ن.

موسقوانڭ قرغزستاندا فرقه باش کاتبی شاهرای‌نی قوویب، اونڭ اورنیغا به‌لوتسکی دیگه‌ن بریسینی، تاجیکستاندا نصرت‌الله مخدومنی هایداب، اورنیغا شوته‌مور (Шотемор)نی، حسین اوغلینی قووب ییرینه برویدو شیطاننی بیلگیله‌گه‌نلگی تورکستاندا یورگزیلیب کیلینگه‌ن «ملی سیاست»نڭ حقیقی یوزینی کورسه‌ته‌در.

«پراودا ووستوکا»نڭ 9.1.34 ده چیققان نسخه‌سنده‌کی یازیلاردان تاجیکستاننڭ رایون فرقه اعضالارندان برکوب مسئول ایشله‌رده بولغانلارنڭدا وظیفه‌له‌رنده‌ن بوشاتیلوب مسئولیته تارتیلغانلقلاری آڭلاشیلماقدادر.

Yach Turkestan

Mars 1934 — (Le jeune Turkestan) — No. 52

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

«جمهوریت» غازیتاسینك نظر دقتیغه

«جمهوریت» غازیتاسی 15 شباط سانینگ «چوجوقلار ایچین» قسمنده «قرغزلار آراسندا بر آو عالمی» باشلقلی بر «قیسقاچا حکایه» اوقودق. تورکیه چوجوقلاری ایچین مملکتمزنی تانیتماق مقصدیله یازیلغان بوحکایه-نگ بعض خطالارینی کورسەتیب اوتمه کچی‌مز. اوندا یازیلغاننا قاراغاندا: «تورکستان قرغزلاری شاهین، آتماجا وە قارتال قوشلاریله کییکلەر، دو-موزلار، تیلکیلەر وە قوردلار آولارلار» ایمش. تورکستاندا قرغز وە قازاق تورکلەرینگ بو قوشلار ایله آو قیلیشنی کوب سەوگەنلکلەری تو-غرو. فقط اونلار هیچ بر وقت ایستەر قوشلار ایله، ایستەر ایتلەر ایله دو-موز (توگوز، دوگوز) آولاماسلار. چونکه اونوتماسلق کیرەك، که قرغزلاردا، قازاقلاردا بوتون باشقا تورك اوروغلاری کبی «المیثاقدان بەری» مسلماندرلار. — سوگرا، کییك، تیلکی وە قورتلارنی قارتاللار (تورکستان تورکچەسیله بورگوتلەر) ایله گنه آولارلار.

باشقا آو قوشلاری - قارچیغا (آنادولو تورکجەسنجه آتماجا)، سونقار (شاهین)، لاچین وە ایتەلگی - ایسه کییك وە بوری (قورت) کبی بویوك حیوانلارغا وە تیلکیلەرگه هیچ بر وقت سالینمایدرلار. بو قوشلار ایله بالخاصه قیرغاوول (سوگلون)، أوردەك، قاز، قویان، (طاوشان) کبی قوش وە کیچیك حیوانلار آولانادرلار. یەنە بر نیچە باشقا خطالاری‌دا بولسا هەم، اونلار اوستندە توقتاب اوتورمایمز.

تورکستان آوچیلاریندان

مجموعەمزگه تیبشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France